

**REPUBLIKA CRNA GORA
MINISTARSTVO FINANSIJA**

**EKONOMSKI I FISKALNI
PROGRAM ZA CRNU GORU
2006 – 2008.**

Podgorica, novembar 2006.

Uvod

Za zemlje koje su u procesu pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom, kao i za zemlje koje su zaključile ovaj Sporazum, ali nemaju status zemlje kandidata je od 2006. godine predviđeno da sačine Ekonomski i fiskalni program (EFP) koji će obuhvatiti period 2006 – 2008. godina.

Ekonomski i fiskalni program predstavlja vrstu pripreme za Pretpristupajući ekonomski program, koji su zemlje dužne a sačinjavaju, nakon dobijanja statusa zemlje kandidata. U dugoročnoj perspektivi Ekonomski i fiskalni program predstavlja pripremu za revidiranu Lisabonsku strategiju, kao i za Proram konvergencije, koji se sačinjava nakon sticanja članstva.

Ekonomski i fiskalni program 2006 treba da prikaže činjenice koje pokazuju postignuti progres, učinjen kroz razvoj institucionalnih i analitičkih kapaciteta. Prethodno navedeno je potrebno da bi zemlja kandidat mogla biti adekvatno razmatrana u pretpristupajućim nadzornim procedurama, kao i multilateralnim nadzornim procedurama Evropske monetarne unije, naravno, koliko to raspoloživi institucionalni i analitički kapacitet dozvoljava

Crna Gora je u maju 2006. godine postala nezavisna država, a u oktobru iste godine, nakon parlamentarnih izbora, izabrana je nova Vlada. Ekonomski i fiskalni program 2006 za Crnu Goru je prvi dokument u okviru unaprijeđene ekonomske saradnje i dijaloga između Evropske unije i Crne Gore. Vlada Republike Crne Gore očekuje da će ovaj dokument predstavljati doprinos procesu pripremanja Crne Gore za buduće članstvo u Ekonomskoj i Monteranoj uniji, koji će podstaći dugoročnu ekonomsku konvergenciju i uspješan put ka progresivnim evropskim integracijama.

Nakon sticanja nezavisnosti u Crnoj Gori su u toku aktivnosti na uspostavljanju novih institucija, kao i rješavanju novonastalih pitanja. Navedeno će uticati na pripremu i kvalitet Ekonomskog i fiskalnog programa 2006, prvenstveno u podgledu postojanja baza podataka, makroekonomskog predviđanja i pitanja ponovnog razmatranja strukturnih reformi.

U tom smislu navodimo sljedeće:

Prvi dio: Pregled makroekonomskih indikatora

Ovaj dio obuhvata pregled makroekonomskih pokazatelja i kretanja za 2005. godinu i prvu polovinu 2006. S obzirom da Crna Gora prvi put sačinjava 2006 EFP nije moguće praviti komparativnu analizu prijevika koje su bile obuhvaćene prethodnim programom. Takođe, ovaj dio se bazira na podacima i analizama kojima raspolažu Ministarstvo finansija i Centralna banka Crne Gore.

Drugi dio: Makroekonomski okvir

Osim prognoza kojima raspolažu Ministarstvo finansija i Centralna banka Crne Gore, koje se baziraju na projekcijama kretanja u fiskalnom i eksternom sektoru u Crnoj Gori ne postoji raspoloživi model za makroekonomsko predviđanje. Navedeno se reflektovalo

na sačinjavanje drugog dijela dokumenta gdje su date projekcije eksternog sektora i osnovnih makroekonomskih agregata. Projekcije osnovnih indikatora rasta i povezanih faktora izvršene su na osnovu procjena koje je izradio MMF, u skladu sa konsultacijama po osnovu člana 4 Sporazuma o saradnji, a pod pretpostavkom nastavka započetih reformi. Ove procjene korigovane su samo u dijelu koji se odnosi na kretanje stopa rasta izvoza i uvoza, jer su u međuvremenu objavljeni konačni podaci o izvozu i uvozu ostvarenom u 2005. godini, dok je MMF za svoje projekcije koristio preliminarne podatke za ove stavke. Ukupna procjena bazirana je na izgledima privredne aktivnosti koje je u svojoj drugoj reviziji kreditnog rejtinga dala agencija Standard&Poor's.

Treba istaći da Centralna banka Crne Gore trenutno sprovodi aktivnosti na kreiranju modela za makroekonomsko predviđanje. Rezultati tog modela će biti dostupni za Ekonomski i fiskalni program koji će se raditi sljedeće godine. U skladu s tim će biti omogućena cjelokupna priprema drugog dijela dokumenta u skladu sa smjernicama koje je dala Evropska komisija.

Treći dio: Javne finansije

Ovaj dio obuhvata glavne prioritete u oblasti javnih finansija za period 2006-2008. Održavanje finansijske stabilnosti kroz politiku uravnoteženog budžeta u skladu sa preporukama Međunarodnog monetarnog fonda je prepoznato kao glavni prioritet, istovremeno uz pronalaženje načina za ublažavanje poreskih opterećenja građana i biznisa.

Četvrti dio: Strukturne reforme

Nakon što je nova Vlada RCG počela sa radom, otpočele su aktivnosti na pripremi novog sveobuhvatnog ekonomskog razvojnog programa koji će obuhvatati period 2007 – 2010. godine. Ovaj program će biti baziran na postojećim strateškim dokumentima i reflektovaće opredjeljenja Vlade RCG uključujući punu posvećenost intenziviranom procesu pristupanja Evropskoj uniji. Takođe, dokument će biti strukturiran tako da odgovara konceptu 2006 Economic and Fiscal Programme imajući u vidu potrebu korištenja podataka za potrebe 2006 EFP i kasnije Pre Accession Economic Programme. Kako je ovaj dokument u fazi pripreme ne postoji mogućnost kompletiranja četvrtog dijela dokumenta 2006 EFP. Umjesto toga na uvid se, kao aneks ostavlja Agenda ekonomskih reformi za Crnu Goru 2002 -2007. kao zvaničan i sveobuhvatan dokument Vlade RCG, usvojen 2002. godine. Ovaj dokument predstavlja sveobuhvatan pregled reformskog procesa u Crnoj Gori. U 2005. godini Vlada RCG je inovirala dokument, sumirajući rezultate reformi koje su implementirane tokom 2003. i 2004. godine, kao i ključne reformske aktivnosti do kraja 2007. godine. Takođe, se obavezujemo da ćemo kompletan četvrti dio dostaviti nakon usvajanja novog razvojnog programa.

U skladu sa prethodno navedenim važno je istaci da su u toku reforme statističkog sistema Crne Gore. Zavod za statistiku Crne Gore – Monstat je preuzeo punu odgovornost za organizaciju i realizaciju Programa statističkih istraživanja, kako sa metodološke strane, tako i obrade statističkih potraživanja. Nastavljen je proces reformi, koji je intenziviran usvajanjem novog Zakona o statistici i statističkom sistemu Crne

Gore. S obzirom da je implementacija reformskih mjera jos uvijek u toku, očekuje se da će Crna Gora u budućnosti raspolagati sa adekvatnim statističkim podacima koji će se bazirati na savremenim metodologijama i preporukama.

U izradi ovog dokumenta učestvovali su predstavnici Ministarstva finansija, Sekretarijata za evropske integracije, Centralne banke Crne Gore, republickog Zavoda za statistiku i nezavisnog Instituta za strateške studije i pronoze iz Podgorice.

1. Pregled makroekonomskih indikatora

Najvažniji trendovi koji su obilježili 2005. godinu i prvih šest meseci 2006. godine su rast ekonomske aktivnosti, opadanje stope inflacije ispod 2%, izuzetno dinamičan rast finansijskog tržišta, pregovori o zaključenju Sporazuma o stabilizaciji i asocijaciji sa Evropskom unijom, bolji kreditni rejting ali i opadanje rasta industrijske proizvodnje. Na osnovu postojećih podataka za 2005. godinu i preliminarnih podataka za 2006. godinu može se ocijeniti da će se makroekonomska kretanja u Crnoj Gori do kraja godine odvijati u pravcu predviđenom ekonomskom politikom za 2006. godinu kojom se težište pomjera sa makroekonomske stabilnosti ka dinamiziranju ekonomskog rasta i razvoja privrede i uključivanje u regionalne i međunarodne integracije.

Prioriteti u narednom periodu za ekonomsku politiku biće ubrzanje procesa privatizacije i prestrukturiranja velikih preduzeća, sniženje nivoa javnih rashoda, dalje unapredjenje poslovnog ambijenta i deregulacija administrativnih procedura, smanjenje udjela sive ekonomije, unaprjeđenje efikasnosti sudskog sistema i dr. Istovremeno, nastavlja se vođenje politike približavanja Crne Gore međunarodnim integracijama u čije članstvo još uvijek nije primljena, a prije svega ka Evropskoj uniji i Svjetskoj trgovinskoj organizaciji. S toga i u 2006. godini jedan od najvažnijih zadataka kreatora ekonomske politike ostaje harmonizacija nacionalnih propisa sa regulativom ove dvije međunarodne institucije.

Ekonomska aktivnost. Crna Gora bilježi pozitivne realne stope rasta sve od 1996. godine. To je posljedica povećane aktivnosti u svim sektorima. U 2005. godini BDP je porastao za 4,3%, kao rezultat rasta ekonomske aktivnosti skoro u svim granama privrede, a naročito u oblasti turizma, građevinarstva i šumarstva, ovaj trend nastavljen je i u prvih šest mjeseci 2006. godine. Najvažnije ekonomske karakteristike drugog kvartala ove godine su: visoka stopa ekonomskog rasta, visok priliv stranih direktnih investicija, nastavak pozitivnih tendencija na bankarsko-finansijskom tržištu, visoke stope rasta turizma, saobraćaja i građevinarstva, a nešto sporiji rast industrijske proizvodnje. Nesumnjivo najvažniji događaj koji je obilježio ovaj kvartal je referendumsko odluka o nezavisnosti Crne Gore, koja pruža mogućnosti za ubrzanje privrednog razvoja, ali istovremeno će značiti i velike izazove.

TABELA 1: Republika Crna Gora – Glavni ekonomski indikatori, 2000-2005

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BDP u mil. eura	1,022.2	1,244.8	1,301.5	1,329.0	1,565.1	1,690.0
Realni rast (% BDP)	3.1	1.0	0.8	2.5	4.2	4.3
Stopa inflacije	-	22.8	17.8	7.9	3.4	1.8
Stopa nezaposlenosti	32.7	31.5	30.5	25.8	22.6	18.4
Opšti drž.bilans (% BDP)	-	-1.6	-2.1	-3.3	-2.15	-2.1

Trgovinski bilans (% BDP)	-45.1	-49.4	-35.5	-26.1	-28.6	-29.9
Bilans tekućih transakcija (%BDP)	-14.9	-18.6	-13.0	-7.3	-9.5	-9.1
Spoljni dug (%BDP)	65.7	64.3	73.2	34.4	34.1	30.3
Spoljni dug (u mlrd. eura)	0.671	0.674	0.894	0.472	0.502	0.513
Odnos dug-izvoz (%)	-	260.6	191.3	102.2	80.7	-
SDI (%BDP)	-	1.0	7.1	3.2	3.3	22.6
SDI – neto u mil.	-	10.6	86.9	43.8	51.8	382.8

Izvor podataka: Centralna Banka Crne Gore.

Prema procjeni Sekretarijata za razvoj ostvareni BDP u prvih devet mjeseci 2006. godine iznosio je 1,262 miliona eura, što znači realni rast od 6.3% u odnosu na isti period prošle godine. Ako se nastavi trend jačanja makroekonomske stabilnosti, kroz rast privredne aktivnosti i rast aktivnosti u finansijskom sektoru u 2006. godini se očekuje realni rast BDP od 6.5%, a u 2007. godini 6%.

U prvih devet mjeseci 2006, stopa rasta industrijske proizvodnje u poređenju sa istim periodom prethodne godine iznosila je 1,5%. Niže stope rasta su ostvarene u najvećem broju slučajeva u onim granama u kojima dominiraju preduzeća u kojima nije okončan proces privatizacije i prestrukturiranja, koja se suočavaju sa zastarjelom tehnologijom, visokom nelikvidnošću, viškom radnika i dr. Ta tendencija je bila uglavnom izražena u elektroenergetskom kompleksu u Pljevljima i nikšičkoj Željezari zbog nezavršenih privatizacionih aktivnosti. Međutim, s obzirom da se privatizacioni procesi u ovim preduzećima privode završetku u budućnosti se očekuje rast investicija, kao i rast proizvodnje.

TABELA 2: Stope rasta po sektorima u razdoblju 1.-9.2006./1.-9.2005

Industrija	1,5
Poljoprivreda	6,0
Šumarstvo	23,8
Gradjevinarstvo	62,7
Saobraćaj i PTT usluge	5,5
Trgovina	11,8
Turizam	14,1

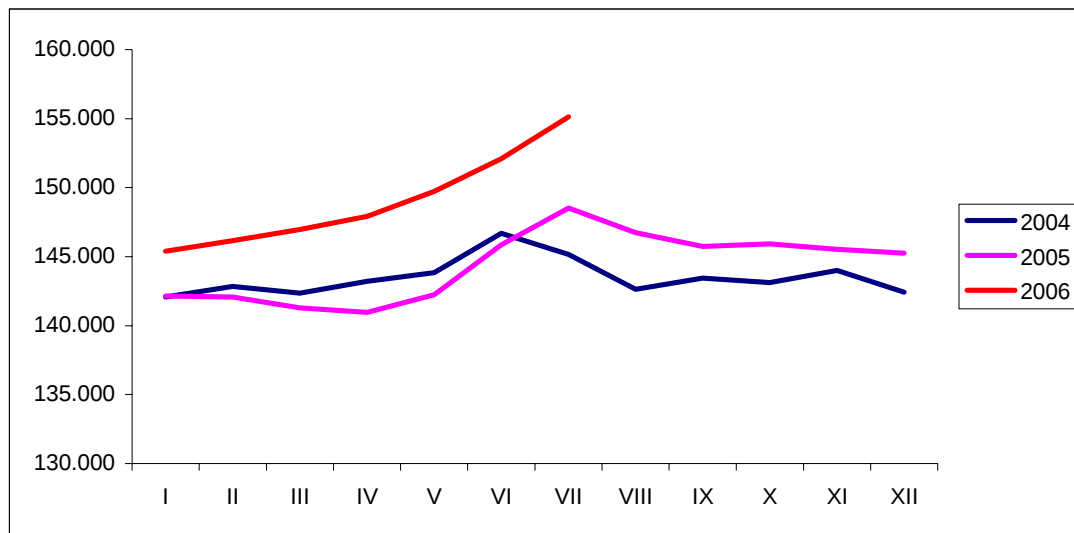
Turizam je grana koja se najdinamičnije razvija i već nekoliko godina za redom ostvaruje dvocifrene stope ekonomskog rasta. Broj turista koji je posjetio Crnu Goru uvećan je za 16,6%. Naročito ohrabruje tendencija porasta stranih turista. U odnosu na prethodnu godinu njihov broj je povećan za 44,6% i oni sada predstavljaju jednu trećinu ukupnog broja turista. I pored ostvarenih izuzetnih rezultata, još uvijek ima dosta prostora za poboljšanje u oblasti turizma. O tome najbolje svjedoči razlika između broja turista koji

su posjetili Crnu Goru 2005. godine, kada ih je bilo 820.457 i 2000. godine, kada je taj broj iznosio 448.187, što predstavlja povećanje za 83%. Sa ciljem povećanja konkurentnosti turizma Vlada je donijela odluku o smanjenju oporezivanja ove grane tako da od 2006. godine turizam posluje sa nižom stopom PDV-a (smanjenje sa 17,0% na 7,0%) što je dalo snažan podsticaj daljem razvoju turističke privrede u Crnoj Gori. Dominantni pravci buduće aktivnosti se odnose na unaprijeđenje infrastrukture, poboljšanje strukture smještajnih kapaciteta, produženje sezone, povećanje stepena iskorišćenosti ostalih vidova turizma osim primorskog, poboljšanje kvaliteta usluga, privlačenje renomiranih hotelskih lanaca i dr.

Izuzetno visok rast ekonomske aktivnosti ostvaren je u građevinarstvu (broj efektivnih časova rada povećan je za 18%) i šumarstvu (proizvodnja šumskih sortimenata je povećana za 14%), dok su u saobraćaju ostvareni vrlo različiti rezultati u zavisnosti od posmatrane grane. Negativne stope rasta ostvarene su u drumskom saobraćaju i putničkom željezničkom saobraćaju, usljed željezničke nesreće, a pozitivne stope su ostvarene u robnom željezničkom transportu i vazdušnom. Ostvareni rezultati u saobraćaju su pod velikim uticajem stanja saobraćajne infrastrukture, međutim već su pokrenute aktivnosti na rekonstrukciji putne i željezničke mreže što je potvrđeno i Strategijom razvoja saobraćaja.

Tržište rada. Rast ekonomske aktivnosti se pozitivno odrazio i na kretanja na tržištu rada. Prosječan broj zaposlenih u 2005. godini iznosio je 144.358 ili 0,6% više nego prethodne godine. Prosječan broj zaposlenih u prvih šest mjeseci 2006. godine iznosio je 148,044 ili 4% više nego u istom periodu 2005. godine. Broj zaposlenih u 2006. godini je kontinuirano rastao, tako da je u junu iznosio 152,088, što je predstavljalo 4,7% više u odnosu na kraj 2005. Trendovi kretanja broja zaposlenih po mjesecima pokazuju jaku sezonsku dimenziju. Povećanje u ljetnjim mjesecima je uobičajeno usljed uticaja turizma.

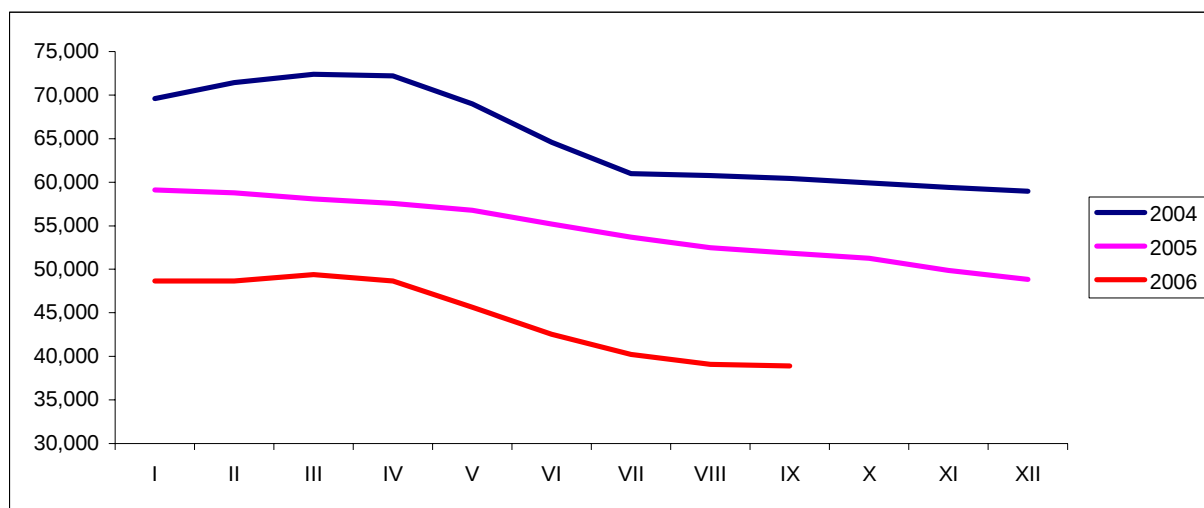
SLIKA 1: Broj zaposlenih u Crnoj Gori, 2004-jul 2006

Izvor: Monstat

Povećanje ekonomske aktivnosti i reforme Vlade na području tržišta rada utiču i na stalno opadanje broja registrovanih nezaposlenih lica u Crnoj Gori.¹ Prosječan broj nezaposlenih ljudi u skladu sa evidencijom Zavoda za zapošljavanje iznosio je 54,457 u 2005. godini i 47,256 u prvih šest mjeseci 2006. godine; U decembru 2005. godine taj broj je iznosio 48,825, dok je na kraju juna 2006 taj broj iznosio 42,560. Ovo je najniži iznosu posljednjih nekoliko godina. Stopa nezaposlenosti, posmatrana kao odnos broja nezaposlenih i aktivnog stanovništva je u 2000. godini bila 32,8%, u 2002. 30,4%, krajem 2005. godine 18,4%, dok je krajem juna 2006 godine iznosila 16,1% sa tendencijom daljeg pada. Stopa nezaposlenosti mladih je istovremeno iznosila 20,3%.

SLIKA 2: Broj nezaposlenih u Crnoj Gori, 2004 – septembar 2006

Izvor: Zavod za zapošljavanje CG

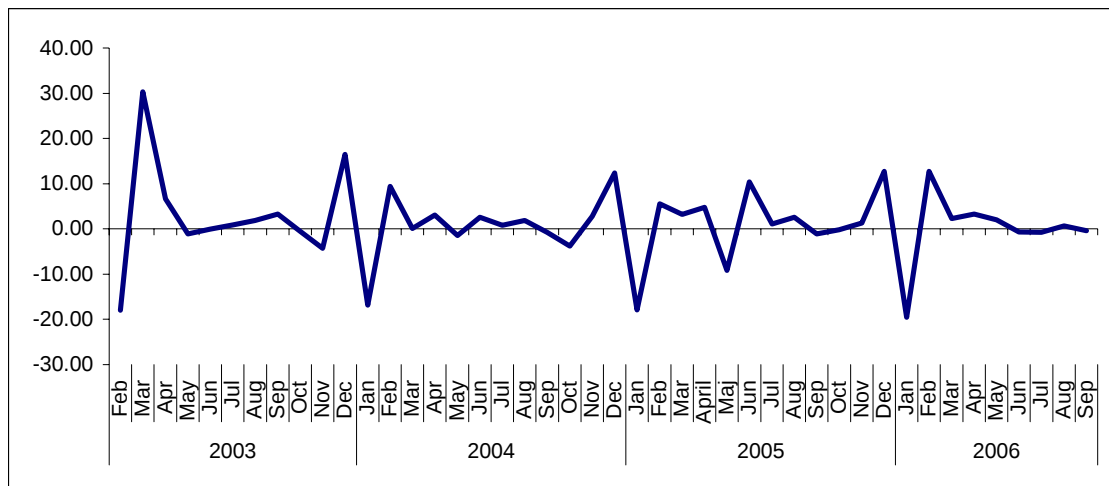
Smanjenje stope nezaposlenosti je rezultat između ostalog i niza mjera koje je preduzela Vlada RCG, kroz Program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva (9.530 novih radnih mjesta), Program legalizacije postojećih i otvaranja novih radnih mjesta (1.500 novih radnih mjesta), Program zapošljavanja pripravnika (6.277), Program šansa mladima (zaposleno 525 pripravnika) i Program posticanja preduzetništva i zapošljavanja (predviđeno zapošljavanje preko 1700 u MSP)

¹ Nezaposlenost u Crnoj Gori kao i trendovi u oblasti nezaposlenosti se, u ovom trenutku, mogu pratiti isključivo na osnovu zvanične evidencije nezaposlenih lica koju vodi Zavod za zapošljavanje Crne Gore, dok se najkvalitetnija evidencija zaposlenih lica, koju koristi i Vlada RCG, zasniva na Metodologiji za utvrđivanje broja zaposlenih, a koja se bazira na evidencijama Fonda zdravstva. Dakle radi se o fiskalno obuhvaćenim zaposlenim licima. U toku je priprema MONSTAT-a za praćenje nezaposlenosti i zaposlenosti u skladu sa definicijama MOR-a. Planirano je da se sa primjenom nove metodologije praćenja nezaposlenosti i zaposlenosti otpočne u oktobru 2007. godine pri čemu bi se u određenom prelaznom periodu morao analitički sagledati kvalitet dobijenih podataka.

Jedan od većih problema tržišta rada u Crnoj Gori je strukturna neusklađenost radne snage. Naime, za 563 zanimanja, koja postoje na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, ne postoji tražnja, dok 331 zanimanje za koje je oglašena potreba po kadrovima nema na evidenciji. Zavod svojim mjerama i aktivnostima značajno utiče na usaglašavanje ponude i tražnje za radnom snagom. Zavod za zapošljavanje Crne Gore je otpočeo sa pripremom Strategije zapošljavanja, Akcionog plana zapošljavanja i Programa zapošljavanja za 2007. godinu. Ciljevi Zavoda za zapošljavanje do 2010. godine su smanjenje stope nezaposlenosti od 7-10%, rast zaposlenosti 2-3% godišnje. Navedene dokumente će usvajati Vlada RCG krajem 2006. godine i oni će biti pripremljeni po metodologiji koja će omogućiti praćenje zapošljavanja po sektorima.

Prosječna mjesečna bruto zarada u Crnoj Gori u 2005. godini je bila 326,5 eura, što predstavlja 7,8% više nego u 2004. godini, a prosječna neto zarada iznosila je 213,2 eura ili 9% više u odnosu na 2004. godinu. Neto zarada u prvih šest mjeseci 2006. godine iznosila je 236,9 eura. Trendovi u kretanju realnih zarada pokazuju jako izražene sezonske karakteristike. U decembru dolazi do povećanja zarada, usljed činjenice da poslodavci isplaćuju neizmirene obaveze na kraju fiskalne godine.

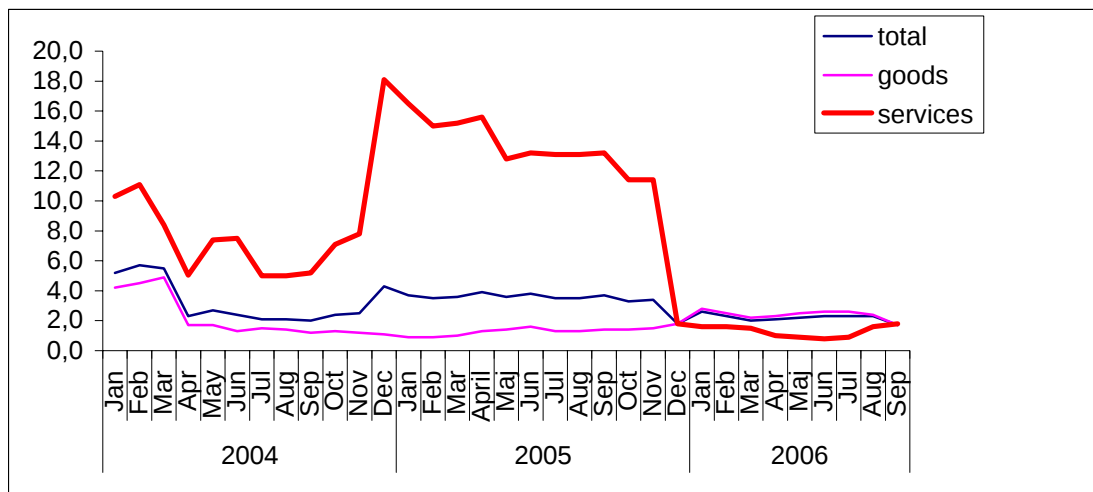
SLIKA 3: Kretanje realnih plata; februar 2003 – septembar 2006

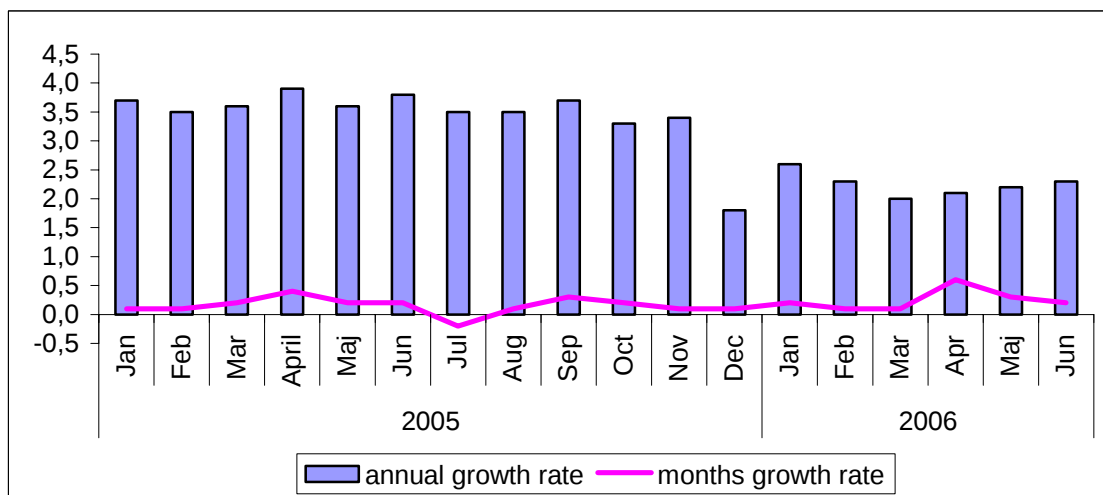
Cijene. Crna Gora već četvrtu godinu za redom ima opadajuću jednocifrenu stopu inflacije. U pitanju je izuzetno pozitivna tendencija kojom je ostvaren jedan od dugoročnih ciljeva Vlade RCG. U 2005. godini inflacija je iznosila 1,8% mjerena indexom cijena na malo (odnosno 2,4% mjerena indexom troškova života). Kretanje cijena u 2005. godini bilo je uslovljeno promjenama na stani ponude, koje su opet bile uslovljene domaćim i inostranim faktorima. Dakle, glavni uzročnici inflacije bili su poljoprivredni proizvodi, promjene akciza na alkoholna pića, rast cijena nafte na svjetskom tržištu (što je direktno uticalo na cijenu tečnih goriva i maziva u Crnoj Gori) i veće cijene obaveznog osiguranja vozila i tehničke inspekcije vozila.

Stopa inflacije u septembru 2006. godine iznosila je 1,7%, u poređenju sa istim mjesecom prethodne godine, kao i decembrom 2005. godine. Ovakva kretanja ukazuju da se inflacija kreće u projektovanim okvirima (rast 3%). Potencijalno najveću opasnost za rast cijena u drugoj polovini 2006. godine može predstavljati rast cijena nafte na svjetskim berzama. Gotovo polovina ovogodišnje inflacije je posljedica rasta cijena nafte, a ostatak inflacije je posljedica porasta cijena poljoprivrednih proizvoda. Nešto više stope rasta, u prvih šest mjeseci, u odnosu na kretanje cijena na malo su ostvarili indeks troškova života (rast od 2,3%) i indeks cijena proizvođača industrijskih proizvoda (rast 2,6%).

SLIKA 4: Inflacija (godišnja stopa rasta); januar 2004 – septembar 2006

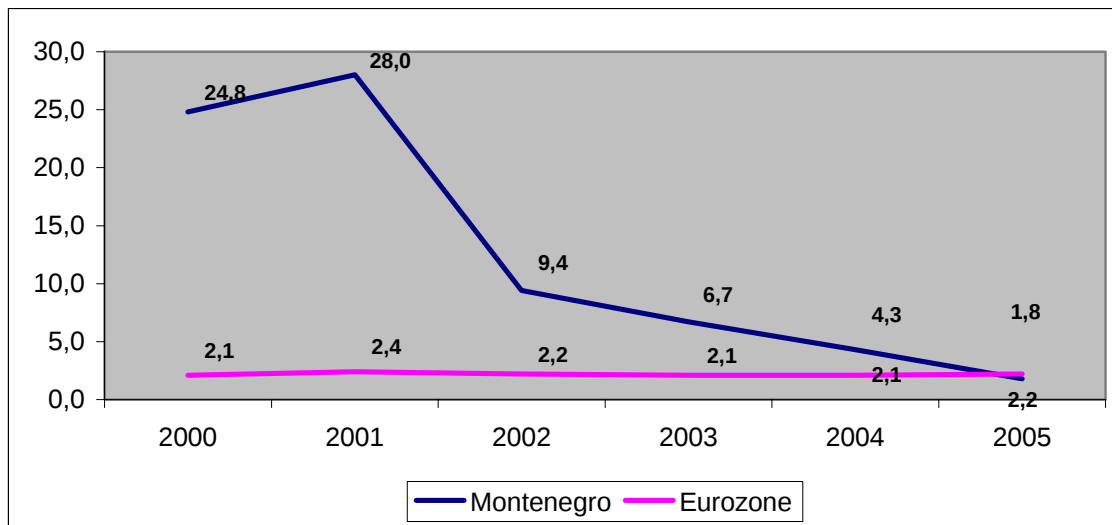

SLIKA 5: Cijene na malo; januar 2005 – jun 2006

Izvor: Monstat

SLIKA 6: Prosječna godišnja stopa inflacije

Stav Vlade RCG je da omogući slobodno formiranje cijena proizvoda i usluga i održavanje njihove stabilnosti, mjerama i instrumentima koji se baziraju na ekonomskim principima. U tom smilu Zakon o ukidanju državne kontrole cijena je usvojen u 2006. godini. Razlog za donošenje ovog zakona je takođe i u broju zakona koji su donešeni, a baziraju se na principu slobodnog formiranja cijena (Zakon o energetici, Zakon o telekomunikacijama, Zakon o poštanskim uslugama, Zakon o turizmu, Zakon o lijekovima), kao i Zakon o zaštiti konkurencije, koji pruža mogućnost za preduzimanje mjera za borbu protiv monopola i nelojalne konkurencije na tržištu.

Monetarna politika. Okvir monetarne politike Crne Gore je obezbijeđen euroizacijom, što znači da Crna Gora koriti euro kao zakonsko sredstvo plaćanja. Jedinu instrument monetarne politike predstavlja politiku obavezne rezerve², gdje fiskalna disciplina i stabilnost bankarskog sektora dobijaju na značaju.

Novčana masa M21³ rasla je kontinuirano tokom 2005. godine i dotigla iznos od 865,1 milion eura. U 2005. godini M21 je porasla za 58.3%.⁴ process remonetarizacije je još uvijek u toku, tako da monetarni agregati pokazuju pozitivne trendove. Glavni razlog

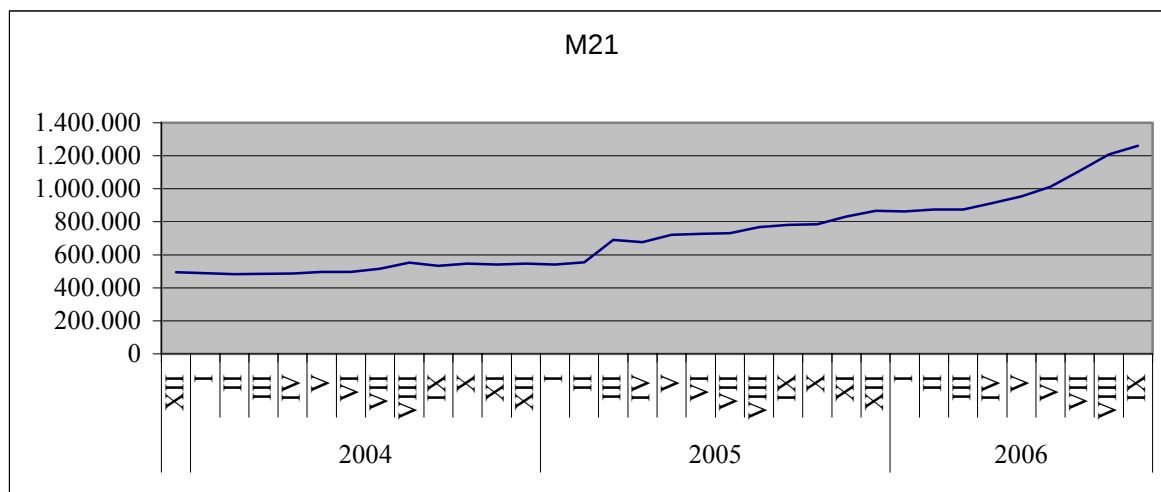
² U aprilu 2006. godine je usvojna nova Odluka o obaveznoj rezervi banaka kod CBCG. Osnova za izračunavanje obavezne rezerve sastoji se od depozita po viđenju i oročenih depozita sa dospelom kraćim od godine dana. Depoziti po viđenju banaka – kamatonosni i nekamatonosni, kao oročeni depoziti sa rokom dospjeća preko godinu dana nisu uključeni u osnovicu za računanje obavezne rezerve.

³ Novčana baza (M0) je sastavljena od depozita banaka kod CBCG – platni promet (žiro računi banaka i alocirane bankarske obavezne rezerve, isključujući dio koje banke drže u blagajničkim zapisima) i procijenjenog nivoa keša u opticaju. Novčani agregat M1 se sastoji od M0, depozita po viđenju nebankarskog sektora kod banaka i CBCG- platni promet u euru i ostalim valutama, izuzimajući depozite države (centralne). Monetarni agregat M11 se sastoji od M1 i depozita po viđenju države (centralne) u euru i ostalim valutama. Monetarni agregat M2 obuhvata M1 i oročene depozite nebankarskog sektora kod banaka u euru i ostalim valutama, izuzimajući depozite države (centralne). Monetarni agregat M21 obuhvata M11 i oročene depozite države (centralne) u euru i ostalim valutama.

⁴ U 2005, M21 je rasla po prosječnoj mjesečnoj stopi od 4,1%, što je više za 0,9% u odnosu na 2004. godinu.

njihovog rasta ogledao se u visokom rastu depozita domaćinstava, kao i značajnom prilivu prihoda od privatizacije.⁵ Na kraju juna 2006. godine novčana masa M21 je dalje rasla do 1.012,5 miliona eura, što predstavlja rast od 16.7% u poredjenju sa krajem 2005. godine. U strukturi M21, novčana masa u užem smislu je i dalje ostala glavni prinosnik i iznosila je 739,3 miliona eura ili 73% i oročeni depoziti obuhvataju preostalih 27% novčane mase i iznosili su 273,1 milion eura.⁶

SLIKA 7: Novčana masa, u hiljadama €

Trendovi kretanja M21 posljednjih godina pokazuju slične karakteristike – poslije glavne turističke sezone, rast M21 usporava. Trend može biti promijenjen usljed postojanja prihoda od privatizacije (kao u martu i novembru 2005. godine) jer su kretanja novčane mase u euroizovanim ekonomijama određena i kretanjima bilansa plaćanja. S obzirom da Plan privatizacije za 2006. godinu predviđa okončavanje procesa privatizacije crnogorskih preduzeća započetih u 2005. i 2006. godini doći će do daljeg povećanja novčane mase.

U periodu 2003–2005 brzina novčane cirkulacije u Crnoj Gori je usporila, usljed relativno niske stope inflacije, tako da ekonomski subjekti u takvoj situaciji nisu nastojali da se odmah oslobode viškova gotovine sa kojima raspolažu. Istovremeno, značajan rast novčane mase M2 je dostigao 49,4%, ali nije uticao na rast cijena, što potvrđuje da process remonetarizacije jos uvijek nije okončan.

Fiskalni sektor. U uslovima euroizacije stabilnost javnih finansija i fiskalna politika imaju još veći značaj nego što je to u zemljama sa vlastitom valutom i monetarnom politikom. Ravnoteža javnog finansiranja se u poslednjem razdoblju stalno poboljšava;

⁵ Mnogo intenzivniji rast M21 agregata ostavljen je u martu (24.5%) usljed rasta oročenih depozita poslije privatizacije Telekomu, kao i u maju (6.6%) i novembru (6%) usljed privatizacionih prihoda od privatizacija Kombinata aluminijuma Podgorica i Rudnika Boksita Nikšić.

⁶ U periodu jun 2005–jun 2006 svi novčani agregati su ostvarili visoke stope rasta: depoziti 80,8%, štednja stanovništva 118,9%, odobreni krediti 66,31%, novčana masa 39,4%.

deficit državnog budžeta od 2,77% BDP u 2004. godini se do 2006. godine pretvorio u suficit u visini 0,44% BDP (procjena). Konsolidovani javni rashodi su se u periodu 2004-2006 povećali od 42,62% na 43,32%. Ovi podaci se mogu objasniti činjenicom da su u okviru javne potrošnje u prethodnim godinama postojali izdaci koji nisu bili evidentirani kroz jedinstven sistem trezora. Međutim, projekcije javne potrošnje u narednim godinama pokazuju optimistička kretanja i njeno dalje smanjenje na iznos od 35% do 2011. godine.

Rast budžetskih prihoda u 2005. godini bio je veći od rasta rashoda. Ostvarenje izvornih prihoda budžeta Republike za osam mjeseci 2006. godine bilo je za 13,8% više u odnosu na plan za prvih osam mjeseci 2006 godine. Naplata poreza veća je u odnosu na plan za 17,8 %. Najveći porast u odnosu na plan pokazuje porez na dodatu vrijednost – 28,72 %. Za osam mjeseci 2006. godine suficit budžeta iznosi 19,6 mil eura. Umjesto planiranog zaduženja od 21 mil eura, a zahvaljujući boljoj naplati budžetskih prihoda, otplaćeno je 19 mil eura stranog i domaćeg duga. Rashodi su ostvareni 95% u odnosu na plan. Otplata neizmirenih obaveza veća je 60% u odnosu na plan, a transferi za socijalnu zaštitu veći su za 12,4%. U odnosu na isti period prethodne godine, tekući prihodi su veći za 29,4%, od čega porezi 27,8 %. Prihod od carina je u odnosu na isti period prethodne godine veći za 72%. U uslovima makroekonomske stabilnosti i sigurnosti poslovanja, poboljšana je finansijska disciplina, a aktivnošću Poreske uprave, pored redovnih naplatnih zadataka, ostvaren je visok stepen naplate zaostalih poreskih obaveza. Na taj način, ostvaren je i progres u suzbijanju sive ekonomije. Pozitivna je i tendencija smanjenja zaduženja države po osnovu državnih zapisa i bankarskih kredita.

Kamate na državne zapise su u daljem opadanju u drugom kvartalu 2006. godine, što je posljedica veće tražnje u odnosu na ponudu za 5,3 miliona eura. Realne kamatne stope ostvarene na aukcijama u drugom kvartalu ove godine su bile negativne ili izuzetno niske ne prelazeći 1%. Razlog pada kamatnih stopa je, sa jedne strane smanjena ponuda državnih zapisa, ali sa druge strane i rastući kredibilitet države. Realno je očekivati da će se pad kamatnih stopa na državne zapise odraziti na kretanje bankarskih kamatnih stopa u istom smjeru.

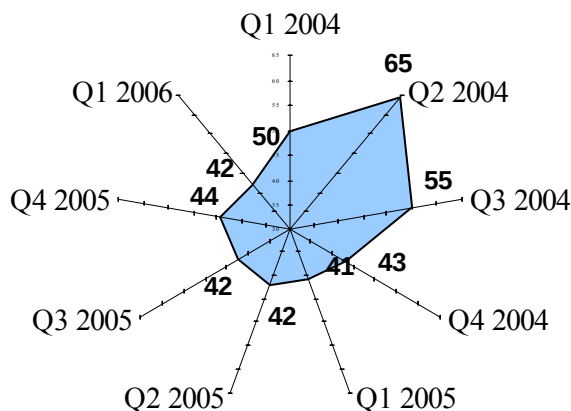
Procijenjeni javni dug Crne Gore prema podacima Ministarstva finansija na kraju 2005. godine iznosio je 700,4 miliona eura a njegovo učešće u BDP je 41,4%. Spoljni javni dug na kraju 2005. godine iznosio je 513,3 miliona eura. Imajući u vidu uspješnu realizaciju aranžmana sa MMF-om, tokom 2006. godine i preostalog dijela spoljnog duga prema Pariskom klubu Crna Gora se nalazi u grupi niskozaduženih zemalja. Imajući u vidu da će se Crna Gora nalaziti na gornjoj granici niske zaduženosti, neophodano bi bilo uzeti u obzir sve relevantne činjenice prilikom budućeg zaduživanja. Naročito bi bilo opasno zaduživanje u kreditima koji bi bili indeksirani prema švajcarskom franku i juanu, jer se očekuje da će ove valute u narednom periodu rasti brže od eura. Takodje, imajući u vidu očekivani rast kamatnih stopa, bilo bi korisno kada bi uzeti krediti imali fiksnu kamatnu stopu na nivou trenutno preovlađujućih kamatnih stopa.

Eksterni sektor. U 2005. godini, deficit tekućeg računa platnog bilansa iznosio je 9.1% BDP-a. Porast deficita tekućeg računa u odnosu na 2004. godinu ostvaren je zbog povećanja spoljnotrgovinskog deficita. Ukupno ostvarena robna razmjena u 2005 godini iznosila je 1.375 miliona eura ili 4% više nego u 2004 godine. Spoljnotrgovinski deficit iznosio je 505,9 miliona eura (29,9% BDP), a pokrivenost robnog uvoza izvozom je iznosila 46,2%. Suficit ostvaren na podračunima usluga, dohotka i transfera pokrili su

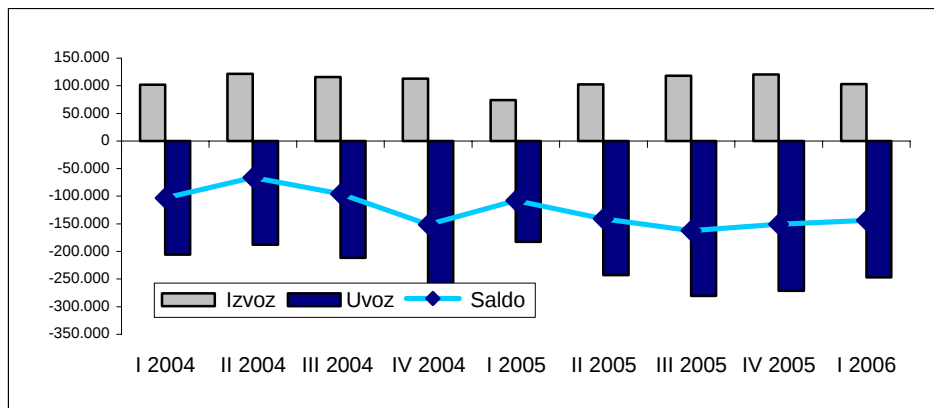
72,2% spoljnotrgovinskog deficita u 2005. godini. U skladu sa preliminarnim podacima, deficit tekućeg računa u prva dva kvartala 2006. godine iznosio je 283,4 miliona eura, što je za 126,5 miliona više nego u istom periodu 2005. godine, najvećim dijelom usljed rasta spoljnotrgovinskog deficita. Podaci za prva dva kvartala 2006. godine su sljedeći: (i) trgovinski deficit je iznosio 353.4 miliona eura ili 41.6% više nego u istom periodu prošle godine; (ii) suficit u bilansu usluga je iznosio 6.5 miliona eura ili 14,4 miliona eura manje nego u istom periodu 2005. godine. To je uglavnom uzrokovano podbilansom građevinskih usluga; (iii) Neto bilans dohotka iznosio je 9.3 miliona eura; (iv) Neto bilans transfera porastao je za 11.1 miliona eura u poređenju sa istim periodom 2005. godine i iznosio je 54.2 miliona eura. Razlog navedenog je nova metodologija, kojom su pojedine stavke dohotka prenešene u transfere.

Obračun robne razmjene u 2006. godini je prešao u nadležnost Monstata, a česte revizije podataka o robnom uvozu i izvozu otvaraju dilemu u vjerodostojnost podataka, stoga gornji podaci nisu najsigurniji. Ipak, realno je očekivati da će u 2006. godini u odnosu na prethodnu učešće deficita tekućeg računa platnog bilansa u BDP biti više za oko 2 procentna poena. Za ovu tvrdnju postoji više razloga. Prvo, to je izuzetno visok nivo građevinskih radova, koje su sprovedla strana građevinska preduzeća u zemlji. Zatim, izuzetno visok priliv stranih direktnih investicija utiče na rast uvoza, jer vlasnici preduzeća kupuju opremu potrebnu za osavremenjavanje preduzeća, enterijer, sirovine za pokretanje proizvodnje i sl. Takodje, treba imati u vidu i izuzetno visoke cijene naftnih derivata na svjetskim berzama, koje su značajno više od prošlogodišnjih.

SLIKA 8: Pokrivenost uvoza izvozom, 2004 – prvi kvartal 2006, u %

SLIKA 9: Kvartalni uvoz i izvoz roba u 2004 and 2005, u hiljadama €

Glavni razlog visokog deficita tekućeg računa platnog bilansa je niska konkurentnost crnogorske privrede, što se odražava u činjenici da se daleko najveći dio deficita ostvaruje samo u jednom podbilansu platnog bilansa i to podbilansu robne razmjene, dok suficit svih ostalih podbilansa platnog bilansa nije dovoljan da kompenzuje izuzetno visok deficit robne razmjene. Zbog neadekvatne evidencije robne razmjene ne možemo izvući pouzdane zaključke o strukturi robne razmjene, ali nesumnjivo je da je ona nepovoljna, jer u izvozu dominiraju proizvodi niskog stepena obrade, a u uvozu robe široke potrošnje. Takodje ne treba zanemariti ni činjenicu da je povećanje deficita u 2005. godini u velikoj mjeri i posljedica faktora koji nemaju direktnu vezu sa konkurentnošću crnogorske privrede: uvoz nafte je povećan za 25 miliona eura, strana pomoć je snižena za 13 miliona eura, a uvoz električne energije je porastao za 4,9 miliona eura.

Imajući u vidu naprijed navadeno, kao i sugestije i predloge koji su izneseni u dokumentu Svjetske banke (World Bank report No. 32623-YU »Republic of Montenegro: Economic Memorandum – A Policy Agenda for Growth and Competitiveness«, October 27, 2005) o problemu i razlozima niske konkurentnosti crnogorske privrede, Vlada RCG je pokrenula niz aktivnosti na pevažilaženju problema. Naime, urađena je Strategija podsticanja izvoza, na osnovu koje su definisane mjere za podsticanje izvoza, supstituciju uvoza, kreiranje konkurentnog izvoznog proizvoda, prihvatanje međunarodnih standarda i afirmaciju komparativnih prednosti.

Jedan od najpovoljnijih podataka u spoljnom sektoru crnogorske privrede je podatak o kretanju stranih direktnih investicija. Priliv stranih direktnih investicija u 2005. godini je dostigao rekordan nivo od 383 miliona eura, što je bilo iznad svih očekivanja. Osnovni razlozi porasta SDI su: atraktivne privatizacije, makroekonomska stabilnost, liberalan ekonomski režim, relativno jeftina radna snaga, niska stopa poreza na dobit, nacionalni tretman stranih investitora i drugo. Nakon izuzetno visokog rasta priliva stranih direktnih investicija u 2005. godini (5,5 puta više nego u 2004. godini), realno je bilo očekivati njihov značajan pad u 2006. godini. Međutim, u prvih devet meseci 2006. godine priliv stranih direktnih investicija je iznosio 273,4 miliona eura. U pitanju je izuzetno visok nivo s obzirom da u tom razdoblju nije bilo značajnijih privatizacija. To znači da su počele u većem iznosu da se javljaju tzv. »greenfield« investicije, koje se smatraju izuzetno značajnim pokretačem privrednog rasta. Planirani iznos SDI za ovu godinu je

bio 180 miliona eura i on je već u prvih devet meseci značajno premašen. Odliv stranih direktnih investicija iz Crne Gore u prvih devet meseci 2006. godine je iznosio 50,3 miliona eura, tako da je neto priliv SDI iznosio 223,1 miliona eura. To sugeriše da se u “očima” stranih investitora Crna Gora pozicionirala kao atraktivna destinacija. Po pravilu pozitivni efekti stranih direktnih investicija se ne ispoljavaju u godini kada su ostvarene, već nakon vremenske distance od jedne do dve godine. To znači da i u narednim godinama možemo očekivati dinamičan ekonomski rast, kao posledicu većih inostranih ulaganja u Crnu Goru.

TABELA 3: FDI inflows in Montenegro by sectors in 2001-2005, in EUR

	Production activities	Service activities	Financial organizations	Real estate sale	Total
2001	426,600	3,335,994	1,812,906	-	4,722,300
2002	3,504,037	70,941,851	3,674,952	-	78,120,840
2003	2,169,429	24,744,434	12,337,255	5,366,207	44,617,325
2004	2,984,789	49,357,869	2,456,073	14,318,377	69,117,107
2005	68,582,364	193,695,167	50,214,757	70,333,387	382,825,675
TOTAL	76,814,019	342,075,315	70,495,943	67,617,972	579,403,247

Izvor: CBCG

Ukupan spoljni dug Crne Gore na kraju 2005. godine iznosio je 30,3% BDP, što je za 1,1 procentni poen niže u odnosu na kraj 2004. godine. U strukturi javnog duga, spoljni dug čini 73,3%.

2. Makroekonomski okvir: Srednjoročne politike

Ekonomskom politikom u prethodnom periodu obezbijedena je makroekonomska stabilnost i pokrenut je ekonomski rast. Osnovni cilj ekonomske politike u narednom periodu će biti dinamiziranje privredne aktivnosti i rast životnog standarda stanovništva. Makroekonomski okvir na bazi čega je sastavljen ovaj scenario polazi od ostvarenih rezultata u 2004. i 2005. godini kao i stavova, mišljenja i prognoza eksperata međunarodnih finansijskih institucija, najčešće MMF-a, iznetih u njihovim zvaničnim dokumentima.

Takođe, treba napomenuti da je statistika u Crnoj Gori još uvijek u fazi tranzicije i da se procjene u ovom dokumentu bazirane na zvaničnim pokazateljima trebaju obazrivo koristiti. Obuhvatnost i kvalitet pojedinih statističkih indikatora nije na zadovoljavajućem nivou i predstavlja ograničavajući faktor u davanju prognoza i preporuka za vođenje ekonomske politike. Ova ograničenja se naročito odnose na statistiku nacionalnih računa kao i na statistiku trgovinske razmjene.

Realni rast GDP-a, u periodu 2006-2008 godina, se očekuje da će biti na nivou od 5-6% godišnje. Ova očekivanja rasta privredne aktivnosti u Republici su bazirana na visokom prilivu stranih direktnih investicija u prethodnom periodu i očekivanjima nastavka ove tendencije u budućnosti. Visok nivo investicija se očekuje u izvođenju građevinskih radova u turizmu i unapređenju javne infrastrukture tako da se građevinarstvo i turizam izdvajaju kao dvije grane u kojima će se ostvariti izuzetno dinamične stope rasta. Razvoj turizma sa sobom nosi i uticaj na povezane djelatnosti privredne aktivnosti sa turističkom industrijom kao što su saobraćaj, poljoprivreda i prehrambena industrija koje će dalje davati doprinos u stvaranju prognoziranog rasta. U prilog pozitivnim očekivanjima rasta privredne aktivnosti ide i činjenica da je bankarski sektor u potpunosti povratio kredibilitet i postao jedan od ljućnih nosilaca dinamiziranja privredne aktivnosti u Crnoj Gori. Značajan napredak je evidentan u ovoj oblasti posljednjih godina – što se reflektuje kroz snažno povećanje depozita privatnog sektora, uvođenja novih međunarodnih standarda, kao i kroz napredak u osnaživanju nadzora zasnovanog na riziku i monitoringa vezano za poštovanje propisa. Kreditna aktivnost banaka u ovim uslovima postaje dodatni faktor rasta i razvoja ekonomije.

U narednom, srednjeročnom periodu, očekuje se sporiji rast industrijske proizvodnje uslijed još uvijek niske konkurentnosti crnogorskih proizvoda. S obzirom, na buduće planove privatizacije i restrukturiranja preostalih državnih preduzeća u ovoj oblasti brži rast industrijske proizvodnje se očekuje tek nakon završetka ovih procesa.

U maloj, visoko otvorenoj i eurizovanoj privredi kao što je crnogorska, od velikog je značaja visok stepen fleksibilnosti tržišta rada. U postojećim uslovima nije moguće koristiti politiku deviznog kursa kao instrument prilagođavanja potencijalnim šokovima, pa alternativa ostaje visok stepen fleksibilnosti tržišta rada. Tržište rada u Crnoj Gori još uvijek nije fleksibilno (niska cjenovna elastičnost i mobilnost radne snage) tako da se shodno, predviđenom dinamičnijem rastu privredne aktivnosti i visokom prilivu stranih direktnih investicija u narednom periodu očekuje blago povećanje zaposlenosti i fleksibilnosti, takođe. Unaprijeđenje statistike tržišta rada će omogućiti potpunije

praćenje zaposlenosti, prikrivene zaposlenosti, sezonskog i privremenog zapošljavanja, kao i produktivnosti rada.

Cjenovna stabilnost postignuta u prethodnom periodu se očekuje i u narednom, trogodišnjem periodu takođe. Nivo cijena na malo⁷ se očekuje da će se održati na nivou od oko 3%. Povećanje cijena električne energije, povećanje cijena nafte na svjetskom tržištu i eventualni uticaj monopola na domaćem tržištu predstavljaju potencijalne rizike cjenovne stabilnosti u Crnoj Gori.

Očekivanja na polju deficita trgovinskog računa se nastavljaju i u budućem periodu. Negativni saldo spoljnotrgovinske razmjene će i u buduću biti vođen kreiranom tražnjom od strane stranih direktnih investicija i povećanom privrednom aktivnošću u zemlji. Pozitivne tendencije u podbilansu usluga predstavljaju način finansiranja ovog deficita i stoga smanjuju potencijalni rizik i probleme koji bi eventualno mogli nastati.

Put za ostvarenje ovih prognoza je dalje kreiranje stimulativnog poslovnog ambijenta, kojim će se omogućiti razvoj u skladu sa koncepcijom održivog rasta.

2. 1. Metodološke napomene u vezi izrade tabele „Rast i povezani faktori“ (Growth and associated factors)

Projekcije osnovnih indikatora rasta i povezanih faktora izvršene su na osnovu procjena koje je izradio MMF, u skladu sa konsultacijama po osnovu člana 4 Sporazuma o saradnji, a pod pretpostavkom nastavka započetih reformi. Ove procjene korigovane su samo u dijelu koji se odnosi na kretanje stopa rasta izvoza i uvoza, jer su u međuvremenu objavljeni konačni podaci o izvozu i uvozu ostvarenom u 2005. godini, dok je MMF za svoje projekcije koristio preliminarne podatke za ove stavke. Ukupna procjena bazirana je na izgledima privredne aktivnosti koje je u svojoj drugoj reviziji kreditnog rejtinga dala agencija Standard&Poor's.

Polazne pretpostavke za izradu projekcije rasta BDP-a u posmatranom periodu zasnovane su na portošnoj metodi obračuna BDP, shodno kojoj se BDP računa kao razlika domaće tražnje i neto izvoza. Struktura BDP-a računata je na osnovu tekućih cijena (BDP deflator nije raspoloživ).

Neto izvoz je izračunat na osnovu procijenjenim godišnjih stopa rasta izvoza i uvoza u posmatranom periodu. Stope rasta ovih varijabli, koje je MMF procijenio na osnovu preliminarnih podataka o uvozu i izvozu u 2005. godini, umanjene su u izradi Ekonomskog i fiskalnog programa za RCG, jer su konačne vrijednosti ovih varijabli bile u izvjesnoj mjeri veće od preliminarnih. Rast izvoza predviđen je na osnovu predviđenog rasta cijene aluminijuma i organske hrane, odnosno reexporta, kao i rasta prihoda od

⁷ Iako se u prethodnom periodu kao indikator inflacije koristio indeks cijena na malo, od sljedeće godine CBCG će kao indikator inflacije koristiti kretanje indeksa troškova života. Na taj način će se steći veća uporedivost sa stopom inflacije u EMU, pošto EMU koristi harmonizovani indeks potrošačkih cijena, koji predstavlja jednu vrstu indeksa troškova života. Za prelazak na ovu koncepciju stekli su se svi preduslovi, jer je početkom godine Monstat izvršio reviziju pondera potrošačke korpe.

turizma i saobraćaja. Rast izvoza u periodu 2006. – 2008. kretat će se u prosjeku po stopi od 14,67% (od 14,20% do 15,00%). Rast uvoza predviđa se da će biti podržan rastom finalne tražnje, rastom cijena nafte na međunarodnom tržištu i promjenom odnosa osnovnih razmjenskih valuta. Rast uvoza u periodu 2006. – 2008. kretat će se u prosjeku po stopi od 14,27% (od 14,00% do 14,50%).

Domaća tražnja sastoji se se od lične i javne potrošnje, zaliha, kao i investicija. Lična potrošnja na godišnjem nivou procijenjena je na osnovu predviđenog rasta zaposlenosti, kao i procijenjenog rasta prosječne neto plate po zaposlenom. Rast zaposlenih očekuje se po stopi od 4,33%, dok se rast prosječne neto zarade očekuje po prosječnoj stopi od 11,91%. Rast obiju veličina očekuje se na osnovu poboljšanja poslovne klime u Republici, planiranog nastavka smanjenja poreskih opterećenja, poboljšanja kreditnog rejtinga Crne Gore. Ova pozitivna kretanja trebala bi podstaći i rast domaćih i priliv stranih investicija, a time i rast ukupne privredne aktivnosti. Na predviđeni rast plata očekuje se da će manjim dijelom uticati predviđeni rast stope inflacije, a većim rast prihoda crnogorske privrede.

Za potrebe procjene visine javne potrošnje korišćene su procjene MMF-a o rastu budžetskih prihoda, odnosno o procentualnom udjelu fiskalnog deficita u BDP (javna potrošnja je dobivena kao izvedena veličina), koje je MMF izradio u saradnji sa Ministarstvom finansija.

Za procjenu vrijednosti zaliha u periodu 2006. - 2008. godina korišćena je vrijednost zaliha obračunata na nivou Republike iz finansijskih iskaza crnogorskih privrednih društava za 2004. i 2005. godinu. Na osnovu stope rasta zaliha u ovom periodu, procijenjene su stope rasta zaliha u narednim godinama. Očekuje se da će doći do umjerenog povećanja zaliha, u prosjeku za oko 4,6% godišnje, u skladu s rastom ekonomske aktivnosti u Republici, kao i do relativnog smanjenja njihovog udjela u BDP-u (sa 1,31% na 0,92%). Značajnije povećanje zaliha očekuje se da će biti kompenzovano uvođenjem savremenih tehnika upravljanja zalihama.

Za procjenu stopa rasta investicija (Gross fixed capital formation), korišćene su projekcije MMF-a. Investicije će po toj procjeni rasti u prosjeku za 12,48%.

Na osnovu projektovanih stopa rasta navedenih varijabli dobivene su vrijednosti BDP-a za predviđeni period 2006. – 2008. godina.

Doprinos rastu GDP-a daće domaća potrošnja u kojoj će se zalihe postepeno smanjivati, a sam nominalni rast potrošnje i rast BDP-a imat će kao rezidualnu stavku rast spoljnotrgovinskog deficita, koji uključuje i robe i usluge (External balance of goods and services).

Tabela 1: Rast i povezani faktori

	2004	2005*	2006**	2007***	2008***	2009***
BDP u tekućim cijenama (milioni €)	1565	1690	1829	2004	2184	2334
CPI promjena (godišnji prosjek)		1,8%	2.1%	3,4%	3,0%	3,0%
Rast zaposlenosti		0,6	4,0****	4,5	4,5	4,0
Investicioni racio (% BDP)		23.7	24.6	25.2	26.1	27.2
	Radna tabela					
Investicije	350.3	400.5	449.9	505.0	570.0	634.8
Fiskalni bilans % BDP – I nivo kons.	-2.77	-2.44	-0.11	0.10	0.76	0.37
Fiskalni bilans u milionima €	-43.4	-41.2	-2.1	2.1	16.6	8.7
Budžetski prihodi	655.29	724.2	823.2	899.1	943.0	965.4
Javna potrošnja	-698.7	-765.35	-825.3	-897.0	-926.4	-956.7
Javna potrošnja % BDP- II nivo kons.	-44.6	-43.6	-43.3	-42.8	-40.6	-38.7
Izvoz roba i usluga	701.6	790.4	913.9	1,086.1	1,253.6	1,427.9
Uvoz roba i usluga	969.9	1108.5	1,276.0	1,449.0	1,651.2	1,938.0
Eksterni bilans roba i usluga	-268.3	-318.1	-348.9	-399.8	-455.2	-496.0
Finalna domaća tražnja	1833.3	2008.1	2,177.9	2,403.8	2,639.2	2,830.0
Izdaci za privatnu potrošnju + zalihe	802.3	897.8	961.6	1,097.2	1,210.8	1,296.6
Privatna potrošnja	372.3	421.8	461.6	572.2	665.8	731.6
Zalihe	430	476	500	525	545	565
Promjene u zalihama % BDP		2.7	1.3	1.2	0.9	0.9
	Procentualna promjena u tekućim cijenama					
Izdaci za privatnu potrošnju		13.3	9.4	24.0	16.4	9.9
Javna potrošnja		4.3	8.0	4.6	7.1	4.7
Investicije		14.4	12.3	12.2	12.9	11.4
Promjene u zalihama % BDP		2.7	1.3	1.2	0.9	0.9
Izvoz roba i usluga		12.7	15.6	18.8	15.4	13.9
Uvoz roba i usluga		14.3	15.1	13.6	14.0	17.4
	Doprinos rastu BDP					
Finalna domaća tražnja		174.8	169.8	226.0	235.3	190.8
Od koje promjene u zalihama		46	24	25	20	20
Eksterni bilans roba i usluga		-49.8	-30.8	-51.0	-55.3	-40.8

* Zvanični podaci; ** Prognoze; *** Projekcije; **** Procentualna promjena avgust 2006/decembar 2005

2.2 Stanovništvo

Na promjenu broja stanovnika utiču prije svega stopa mortaliteta i stopa fertiliteta, ili stopa prirodnog priraštaja kao njihova razlika, kao i stopa migracija stanovništva. Pozitivan prirodni priraštaj povećava broj stanovnika i obrnuto negativan prirodni priraštaj umanjuje broj stanovnika. Pozitivan migracioni saldo (veći broj doseljenih) uvećava broj stanovnika, negativan migracioni saldo (veći broj odseljenih) umanjuje broj stanovnika.

Ako krenemo od navedenih teorijskih pretpostavki, suočavamo se sa realnom situacijom, a tu situaciju opisuju sledeće stavke:

Broj stanovnika kao polazna osnova može da se prikaže na dva načina:

Broj stanovnika utvrđen procjenama broja stanovnika. Procjene broja stanovnika urađene su na osnovu popisnih rezultata 2003.godine, godišnjeg prirodnog priraštaja i salda migracija. Tako da je u 2005.godini u Crnoj Gori 622978 stanovnika, ali bez raseljenih lica sa Kosova i Metohije.

Broj stanovnika sa Popisa 2003.godine, uvećan za godišnji prirodni priraštaj i salda migracija i uvećan za broj raseljenih lica sa Kosova i Metohije, tako da slijedi $622978 + 13840 = 636818$ što je po mišljenju MONSTATa realni pristup faktički prisutnog stanovništva. Iako je zvanični podatak o broju stanovnika u Crnoj Gori prema popisu 2003.godine iznosi 620145, preporučuje se korišćenje navedenog broja stanovnika uvećanih za broj raseljenih lica sa Kosova i Metohije takođe utvrđen popisom 2003.godine a to je 636818. U prilog ovome ide činjenica da su navedena raseljena lica sa momentom osamostaljivanja Crne Gore mogu smatrati izbjeglim licima, a prema međunarodnim standardima izbjeglice se ubrajaju u ukupno stanovništvo jedne zemlje. Preporučuje se korišćenje broja stanovnika u koji se ubrajaju raseljena lica sa Kosova i Metohije jer su oni već domicilno stanovništvo, koje je zaposleno, koje troši struju, radi i koje faktički žive i boravi u Crnoj Gori.

Imajući u vidu da u Crnoj Gori predstoji period stabilne i političke i ekonomske situacije, smatra se da će odlazak stanovništva, ako ne potpuno prestati ili se svesti na minimum.

Procjena je da će migracioni saldo biti približan nuli pa se stoga preporučuje korišćenje procjena bez migracija.

Tabela: *Očekivani broj stanovnika bez migracija (promjenjiva stopa prirodnog priraštaja)*

	2005	2006	2007	2008
Bez raseljenih lica	622978	624743	626097	627036
Sa raseljenim licima	636818	638622	640006	640966

Radno sposobno stanovništvo (obuhvata stanovništvo staro od 15 – 64.god.) je u Popisu 2003.godine iznosilo 66,5% ukupnog stanovništva u zemlji.

Na osnovu procijenjenog broja stanovnika svake godine i procentualnog odnosa radno sposobnog stanovništva u ukupnom stanovništvu iz 2003.godine izvršene su procjene za 2005, 2006, 2007 i 2008.godinu.

Tabela 2: Tržište rada

Procenti ako drugačije nije naznačeno			2005	2006	2007	2008
1.	Stanovništvo (u hiljadama)	bez raseljenih lica	623	625	626	627
		sa raseljenim licima	637	639	640	641
2.	Stanovništvo (stopa rasta u %)		0,3	0,3	0,3	0,1
3.	Radno sposobno stanovništvo (u hiljadama)		423	424	425	426
4.	Stopa učešća *		66,4	66,3	66,4	66,5
5.	Nivo zaposlenosti (u hiljadama) *		144,4			
6.	Zaposlenost (stopa u %)		0,6			
7.	Zaposlenost u državnom sektoru (u hiljadama)		32,9 ⁸			
8.	Zaposlenost u državnom sektoru (stopa rasta u %)					
9.	Stopa nazaposlenosti (ILO definicija)		18,4			
10.	Prosječna zarada (stopa rasta u %)		7,8			

⁸ Ovaj podatak ne uključuje zaposlene u Fondu penzijskog i invalidskog osiguranja

2. 3. Projekcija eksternog sektora za period 2006 – 2008. godina

Projekcija eksternog sektora počiva na projektovanom rastu komponenti BDP-a u periodu 2006 – 2008. godine⁹, koji je izračunat na osnovu potrošne metode (Tabela 1, Growth and associated factors). Pored toga, za izračunavanje vrijednosti uvoza i izvoza u posmatranom periodu korišćene su procjene MMF-a, koje su korigovane iz naprijed objašnjenih razloga. Projekcija stranih direktnih investicija bazirana je na planiranim privatizacijama u 2006. i 2007. godini. U 2008. godini očekuje se da će Crna Gora, nakon završetka privatizacije biti atraktivna, naročito za green-field investicije.

Projekcija prema strukturi datoj u tabeli

1. Bilans tekućeg računa, kao procenat od BDP

Na osnovu predviđenog rasta segmenata finalne potrošnje, odnosno BDP-a, kao i predviđenih stopa rasta spoljnotrgovinskog bilansa i ostalih segmenata BOP, očekuje se da će rasti i udio salda tekućeg računa u BDP, sa 9,2% u 2006, na 9,4% u 2008. godini. Ova projekcija temelji se na očekivanom rastu privredne aktivnosti koji će morati biti podržan i povećanjem uvoza (zbog i dalje visoke uvozne zavisnosti Crne Gore, odnosno nedovoljne domaće potrošnje). Uprkos očekivanom rastu izvoza, može se smatrati da će spoljnotrgovinski deficit i dalje biti više pod uticajem povećanja uvoza, nego pod uticajem rasta izvoza roba.

2. Izvoz roba

Za projekciju su korišćeni konačni podaci o izvozu i uvozu za 2005. godinu koje je publikovao Monstat. Bazirano na ovim podacima za 2005 godinu, očekuje se rast izvoza u periodu 2006 – 2008. godina, po prosječnoj stopi od 14,67%. Očekuje se da će rast biti nešto veći u 2006. godini (15,00%), odnosno nešto blaži u ostale dvije godine (14,20% u 2007. i 14,80% u 2008. godini).

Predviđeni rast izvoza baziran je prvenstveno na predviđenom rastu cijena aluminijuma u posmatranim godinama, vođenom prije svega tražnjom Kine i drugih rastućih azijskih ekonomija (cijene aluminijuma utiču na rast vrijednosti i izvoza i uvoza jer se uvozi sirovina za proizvodnju aluminijumskih proizvoda višeg stepena obrade). Drugi važan izvor rasta očekuje se da će biti reeksport roba, imajući u vidu da je Kina prebacila svoj ukupan izvoz za Balkan i Jugozapadnu Evropu, sa luke Kopar (zbog ulaska Slovenije u EU), na luku Bar. Takođe, srbijanski Sartid i neki drugi važniji uvoznici i izvoznici iz ove države, objavili su svoje planove o korišćenju luke Bar za vršenje transporta eksportnih/importnih roba. Takođe, očekuje se da će Crna Gora u narednim godinama sve više ispunjavati uslove EU u pogledu zadovoljenja standarda proizvođačke kvalitete, što

⁹ Na osnovu naknadne procjene BDP za 2004. godinu, koju je izradio Monstat, izračunate su nove procjene BDP-a za period 2005. – 2008. godina, uzimajući stope rasta ovog pokazatelja projektovanog Agendom ekonomskih reformi za period 2002. – 2007. godina. Projekcija BDP-a za 2008. godinu dobivena je primjenom realne stope rasta BDP-a od 6% u odnosu na projekciju BDP za 2007. godinu.

će stvoriti uslove za povećanje izvoza ekoloških proizvoda (prvenstveno prehrambenih), odnosno organske hrane.

3. Uvoz roba

U projektovanju uvoza roba pošlo se od pretpostavljenog prosječnog rasta finalne potrošnje u Crnoj Gori, pretpostavljenog rasta cijena na svjetskom nivou i odnosa osnovnih razmjenskih valuta.

Rast BDP-a od, u prosjeku 5,7% na godišnjem nivou za posmatrani period, biće vođen prvenstveno rastom u onim granama u kojima je realizovan proces privatizacije. Najveći rast očekuje se u turizmu i građevinarstvu. Ulaganja u osavremenjavanje privatizovanih preduzeća uzrokovat će povećanje uvoza roba, koje Crna Gora ne proizvodi (oprema za hotele, građevinski materijal). Pored toga, u periodu projekcije planirane su i značajne kapitalne investicije u javnom sektoru (prvenstveno saobraćajnice), koje treba da podrže razvoj transporta i turizma, a koje će takođe uzrokovati rast uvoza.

Takođe, jedan od izvora rasta uvoza bit će i kupovina opreme za domaćinstva i luksuznih roba (automobili). Naime, prihodi od privatizacije koje će ostvariti stanovništvo, uzrokovat će rast njihove tražnje za luksuznim robama, i za robama za opremu stanova. Dodatni izvor povećane tražnje stanovništva biće prihodi generisani na tržištu kapitala (stanovništvo se sve više uključuje u trgovanje na berzama u Crnoj Gori), kao i krediti dobiveni od crnogorskih banaka (podržani rastom domaćih depozita, kao i kreditima koje domaće banke dobijaju od inostranih banaka). Osim toga, rast ovog dijela tražnje očekuje se i zbog rasta stranih investicija, naročito u oblasti nekretnina – prodaja zemljišnih parcela u turistički atraktivnim lokacijama.

Rast cijena na svjetskom nivou uticat će na rast cijena u Crnoj Gori, prije svega preko rasta cijena nafte, koji se takođe predviđa u posmatranom periodu. Nakon velikog rasta cijena nafte u 2006. u odnosu na 2005. godinu (čiji jedan dio se, kad se cijene posmatraju u eurima, odnosio i na promjenu odnosa kurseva USD i eura), očekuje se rast cijena nafte u 2007. i 2008. godini, u prosjeku od oko 7,5%. Bazirano na rastu ekonomske aktivnosti, projektovanom rastu cijena nafte i predviđenom kretanju razmjenskih odnosa USD i eura, procjenjuje se da će vrijednost uvoza nafte u 2006. godini porasti sa 146 mil. eura iz 2005, na 160 mil. eura, dok se u 2007. i 2008. predviđa vrijednost uvoza od 190 mil. eura i 220 mil. eura, respektivno.

4. Trgovinski bilans

Na osnovu kretanja izvoza i uvoza, procjenjuje se da će se trgovinski deficit povećavati po prosječnoj godišnjoj stopi od 13,91%, nešto većoj u 2006. godini (14,05%), i nešto umjerenijoj u naredne dvije godine (13,82% i 13,85%, respektivno).

5. Izvoz usluga

Rast izvoza usluga procjenjuje se da će biti vođen prvenstveno rastom prihoda od turizma i transporta. Značajan iznos stranih ulaganja u turizmu, po osnovu renoviranja i osavremenjavanja turističkih kapaciteta, očekuje se da će se efektuirati u povećanom broju turista i u poboljšanju kvalitete turističke usluge. Stvaranje preduslova će uticati na

povećanje prihoda, prvenstveno od stranih turista. Rast turizma, kao i rast reeksportnih aktivnosti, uticat će i na rast prihoda od transporta. Predviđeno jačanje USD, odnosno slabljenje eura, očekuje se da će podržati rast turističke tražnje u zemljama iz kojih dolazi većina stranih turista. Iz navedenih razloga, očekuje se da će prihodi od izvoza usluga rasti po prosječnoj godišnjoj stopi od 12,93%.

6. Uvoz usluga

Procjenjuje se da će rashodi za usluge rasti po relativno visokim stopama, nešto nižim od stopa rasta izvoza usluga, prosječno godišnje po stopi od 8,49%. Ovako visok rast rashoda za usluge očekuje se zbog rasta troškova za licenciranje softvera, rasta troškova transporta i turizma (zbog sve većeg broja poslovnih i turističkih putovanja iz Crne Gore u inostranstvo).

7. Bilans usluga

Zbog većeg nominalnog rasta prihoda od rashoda za usluge, procjenjuje se da će bilans usluga biti pozitivan i rasti po prosječnoj godišnjoj stopi od 15,89%, pri čemu nešto intenzivnije u 2006. godini (21,17%), odnosno umjerenije u 2007. i 2008. godini (12,66% i 13,86%, respektivno).

8. Neto plaćanja kamata prema inostranstvu

Imajući u vidu postojeći nivo, prije svega javnog duga, kao i nivo neto plaćanja interesa prema inostranstvu u 2005. godini, procjenjuje se da će u 2006. i narednim godinama iznos ove stavke biti -24,0 mil. eura, odnosno -20,4 mil. eura i -19,6 mil. eura. Ovo smanjenje bazirano je prevashodno na pretpostavci o manjem uzimanju novih kredita (očekuje se priliv stranih investicija, rast privredne aktivnosti – širenje poreske osnovice i shodno povećanje domaćih prihoda u budžetu, kao i uključivanje privatnog sektora u projekte i poslove od javnog interesa, finansiranje javnih projekata davanjem koncesija). Čak i ako se ostvari predviđanje o rastu kamatnih stopa na međunarodnom finansijskom tržištu, smanjeni iznos kredita uzetih u inostranstvu, kao i uticaj očekivanog poboljšanja kreditnog rejtinga Crne Gore u perspektivi, trebali bi amortizovati efekte rasta interesnih stopa na tržištu.

9. Ostali neto faktorski dohotci

Najveći udio u procijenjenom rastu ostalih neto faktorskih dohodaka procjenjuje se da će imati kompenzacije radnicima, prvenstveno pomorcima. Ovaj iznos sve se više uvećava iz godine u godinu, kao rezultat rasta GDP-a i stope inflacije na svjetskom nivou, kao i odnosa USD i eura.

10. Neto tekući transferi

Procjenjuje se da će se tekući transferi iz inostranstva u Crnu Goru sve više smanjivati, što se očekuje zbog ekonomskog jačanja države. U tom smislu očekuje se da će se do kraja 2008. godine smanjiti na nivo do 50 mil. eura.

11. Udio EU u tekućim transferima

U tekućim transferima, EU na prihodnoj strani učestvuje sa 4,6 miliona eura, a na rashodnoj sa 8,1 milion eura, što čini neto od -4,6 miliona eura. Najveće prihode Crna Gora od EU ostvaruje po osnovu pomoći, dok se rahodi najvećim dijelom odnose na plate stranim ekspertima. Iako se, zbog procesa pridruživanja EU, očekuje da će ovi rashodi i dalje rasti, povećavat će se drugi vidovi pomoći EU, što će dovoditi do amortizovanja rasta ove dvije veličine. Istovremeno, očekuje se smanjenje pomoći iz drugih zemalja, što će uticati na smanjenje ukupnih neto tekućih transfera.

12. Bilans tekućeg računa

Iz trgovinskog, bilansa usluga, prihoda i tekućih transfera, proizlazi saldo tekućeg računa. Procjenjuje se da će on u projektovanom periodu biti i dalje negativan, ali da će imati tendenciju smanjenja.

13. Strane direktne investicije

Kao što je već rečeno, predviđa se visok nivo stranih SDI u 2006. godini, kao i u 2007, vođen prije svega sprovođenjem procesa privatizacije. Očekuje se da će se interes investitora za ulaganja u Crnu Goru nastaviti i nakon sprovođenja privatizacije, prvenstveno za ulaganja u turizmu.

14. Strane rezerve

Crna Gora, kao eurizovana ekonomija, nema isti koncept formiranja stranih rezervi, već se pod ovim nazivom prikazuju rezerve, odnosno aktiva u inostranstvu Centralne banke. Na osnovu stanja neto strane aktive CBCG na kraju 2005. godine, izvršena je projekcija za period 2006. do 2008. godine. Osnovne pretpostavke za rast ovih rezervi bile su zasnovane na prihodima od privatizacije državnog budžeta, kao i na planiranom prebacivanju depozita budžeta iz komercijalnih banaka na račun kod CBCG. Na osnovu ovih promjena može se očekivati da će doći do uvećanja neto strane aktive na računu CBCG u inostranstvu.

22. Domaća privatna štednja

S obzirom na dosadašnji rast štednje stanovništva, zasnovan na uspostavljenom povjerenju u bankarski sektor, a vođen rastom prihoda stanovništva od privatizacije, procjenjuje se da će štednja stanovništva rasti po prosječnoj godišnjoj stopi od 16,86%, intenzivnije u 2006. godini (22,16%), odnosno po stopama od 18,60% i 9,80% respektivno.

Tabela 3: Eksterni sektor

U milionima €	2005	2006	2007	2008	2009
BDP	1690	1829	2004	2184	2334
BDP nominalna stopa		0.0822	0.0957	0.0898	0.0687
1. Bilans tekućeg računa (% BDP)	9.1	9.2	9.5	9.4	
2. Izvoz roba	460.6	529.7	604.9	694.4	779.85
3. Uvoz roba	974.3	1,115.6	1,271.8	1,453.6	1,617.87
4. Trgovinski bilans	- 513.7	- 585.9	- 666.8	- 759.2	- 845.0
Trgovinski bilans u BDP	-0.304	-0.320	-0.333	-0.348	-0.362
5. Izvoz usluga	329.8	375.0	421.0	475.0	530
6. Uvoz usluga	134.2	138.0	154.0	171.0	188
7. Bilans usluga	195.6	237.0	267.0	304.0	342.0
Izvoz roba i usluga	790.4	904.7	1,025.9	1,169.4	1,309.8
Uvoz roba i usluga	1,108.5	1,253.6	1,425.8	1,624.6	1,805.9
Bilans roba i usluga	- 318.1	- 348.9	- 399.8	- 455.2	- 496.0
8. Neto plaćanja kamata iz inostranstva	-23.5	- 24.0	- 20.4	- 19.6	
9. Ostali faktorski dohoci iz inostranstva	41.0	44.0	46.0	49.0	
10. Tekući transferi - neto	57,0	55,0	53,0	50,0	
11. Od kojih iz EU					

12. Bilans tekućeg računa	- 154.0	- 168.3	- 191.1	- 205.6	
13. Strane direktne investicije	392.7	300.0	250.0	250.0	
14. Strane rezerve					
15. Strani dug					
16. <i>Od koga:</i> javni					
17. <i>Od kojih:</i> denominirani u stranoj valuti					
18. <i>Od kojih:</i> otplata obaveza					
19. Devizni kurs vis-à-vis EUR					
(kraj godine)					
20. Devizni kurs vis-à-vis EUR					
(godišnji prosjek)					
21. Neto strana štednja					
(tačke 21-25:procenat BDP)					
22. Domaća privatna štednja	176	215	255	280	
23. Domaće privatne investicije					
24. Domaća javna štednja					
25. Domaće javne investicije					

3. Javne finansije

Procjena javne potrošnje Republike Crne Gore za 2006. i 2007. godinu urađena je na bazi procijenjenih podataka o kretanju BDP-a, kao i podacima o kretanju javne potrošnje u periodu od 2001. do 2006. godine. Politika javne potrošnje u 2006. i 2007. godini zasnovana je na procjeni fiskalnog potencijala Crne Gore i makroekonomskih trendova utvrđenih Agendom ekonomskih reformi za Crnu Goru. U skladu sa ciljevima ekonomske politike i ciljevima utvrđenim Agendom ekonomskih reformi predviđeno je dalje uravnoteženje Budžeta u 2007. godini. Takođe, osnovni parametri fiskalne politike usklađeni su sa okvirima i ciljevima dogovorenim sa MMF-om i Svjetskom bankom, i obezbijedena je njihova harmonizacija sa direktivama Evropske Unije.

Prosječan nivo javne potrošnje u Euro-zoni u 2005. godini bio je 47,5% BDP-a (u Belgiji 50,1%, Češkoj 43,7%, Danskoj 53,1%, Grčkoj 46,2%, Mađarskoj 50,7%, Kipru 44,7 % itd.)

Tabela: Makroekonomski okvir

Makroekonomski okvir (% BDP)	2005	2006	2007	2008	2009
Konsolidovana javna potrošnja	43.60	43.32	43,08	40.82	38.86
Deficit/Suficit	-2.44	-0.12	0.1	0.76	0.37
Deficit/suficit bez projektnih zajmova	-1.13	1.13	0.56	1.31	0.92
Primarni deficitt/suficit	-1.16	1.10	1.11	1.71	1.28

Procjene makro ekonomskih pokazatelja 2007-2009. pokazuju rast realnog BDP-a, stabilan i nizak nivo inflacije kao i smanjenje ukupnog javnog duga. Procjene su usaglašene sa procjenama Međunarodnog Monetarnog Fonda, i u skladu su sa Agendom ekonomskih reformi za Crnu Goru. Ekonomske reforme u periodu 2007-2009. treba da budu usmjerene na smanjenje ukupnog duga, smanjenje poreskog opterećenja građana i privrede, povećanje BDP-a i zaposlenosti, kao i fleksibilne ekonomije predvođene jakim privatnim sektorom.

Procjene za srednjoročni makroekonomski okvir pokazuju da ako ne dođe do nastavka reformi, pozitivni trendovi će preći u stagnaciju ili opadanje: niži rast realnog BDP-a, viši nivo inflacije, stagnacija i porast ukupnog javnog duga i pad stope izvoza. Reforme podrazumijevaju reformu poreskog sistema smanjenjem poreskih stopa čime će se ukupni ekonomski ambijent učiniti atraktivnijim za strane investicije i privatno preduzetništvo (npr. smanjenje stope poreza na dohodak fizičkih lica i postavljanje gornjeg limita za iznos lokalnih komunalnih taksi).

Nastavak reformi zahtijeva i smanjenje zaposlenih u državnom sektoru uz istovremeno povećanje ukupne zaposlenosti na nivou nacionalne ekonomije, i što je jako važno, smanjenje ukupnog nivoa javnog duga, čime se smanjuje fiskalno opterećenje za državu i povećava kreditni rejting. Još jedan važan činilac za nastavak reformi je restriktivna budžetska politika i dalji pad učešća javne potrošnje u BDP-u.

Preporuke relevantnih međunarodnih finansijskih institucija (Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka itd) idu u pravcu insistiranja ka daljem smanjenju učešća javne potrošnje i javnog duga u BDP-u. Te preporuke je Crna Gora posljednjih godina u najvećoj mjeri ispoštovala što se vidi i iz relevantnih makroekonomskih pokazatelja. Ekonomske reforme u periodu 2007-2009 treba da budu usmjerene na smanjenje ukupnog duga, smanjenje poreskog opterećenja građana i privrede, povećanje BDP-a i zaposlenosti, kao i fleksibilne ekonomije predvođene jakim privatnim sektorom.

3.1 Struktura javnih finansija

Strukturu javnih finansija u Crnoj Gori čine:

- Budžet Vlade RCG
- Republički fond penzijsko-invalidskog osiguranja
- Republički fond za zdravstveno osiguranje
- Zavod za zapošljavanje Crne Gore
- Fond za obeštećenje
- Fond za razvoj RCG
- Budžeti lokalne samouprave (grad Podgorica i 20 opština)

Budžeti Vlade RCG i navedenih fondova su na centralnom nivou. Izvori finansiranja fondova su : sopstveni (prihod od doprinosa, taksi i prihod od privatizacije), transferi iz budžeta Republike i pozajmice i krediti.

Lokalne samouprave se finansiraju iz : sopstvenih izvora (lokalni porezi, takse i naknade), ustupljenih prihoda od strane republičkog budžeta (10% poreza na dohodak fizičkih lica, 50% poreza na promet nepokretnosti i 30% koncesionih naknada), Egalizacioni fond, pozajmice i krediti i prihod od privatizacije.

Finansijsko izravnjanje, odnosno ujednačavanje finansiranja opština vrši se preko Egalizacionog fonda. Sredstva Egalizacionog fonda obezbjeđuju se iz prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica u visini od 10% tih prihoda. Sredstva se izdvajaju na poseban račun Egalizacionog fonda. Sredstva Egalizacionog fonda koriste se u vidu egalizacionih i stimulativnih dotacija u srazmjeri 90% / 10%.

Pravo na korišćenje sredstava iz Egalizacionog fonda na ime egalizacionih dotacija ima svaka opština čiji je prihod od poreza na dohodak fizičkih lica, poreza na dodatu vrijednost i poreza na dobit pravnih lica po glavi stanovnika niži od prosječnih prihoda iz istih izvora po glavi stanovnika za sve opštine. Pravo na korišćenje stimulativnih dotacija ima opština koja ostvaruje povećanje prihoda iz sopstvenih izvora u tekućoj u odnosu na prethodnu fiskalnu godinu.

Opština se može zaduživati izdavanjem hartija od vrijednosti ili uzimanjem zajmova, i ne smiju se zaduživati u inostranstvu, osim na osnovu zakona. može uzimati dugoročne zajmove samo za svrhu finansiranja kapitalnih investicionih rashoda ili radi kupovine kapitalnih sredstava u skladu sa odobrenim višegodišnjim planom investicija.

Budžeti van-budžetskih fondova usaglašeni su sa Ministarstvom finansija i dostavljaju se na uvid Skupštini RCG uz predlog zakona o budžetu države. Budžeti lokalnih samouprava dostavljaju se na uvid Ministarstvu finansija. Van-budžetski fondovi i lokalne samouprave dužni su da u skladu sa zakonom izvještavaju Ministarstvo finansija o izvršenju svojih budžeta.

U 2001. godini donijet je «organski» Zakon o budžetu kojim je upravljanje javnim finansijama regulisano na kvalitetniji način. Potrošnja bilo kog iznosa sredstava ili njihova upotreba na način drugačiji od onog predviđenog usvojenim godišnjim Zakonom o budžetu za tu godinu je zabranjena, a korišćenje sredstava iznad dozvoljenog nivoa smatra se krivičnim djelom.

Planiranje budžeta države zasniva se na projekcijama ekonomskog razvoja, makroekonomske stabilnosti, ekonomskoj politici, na zakonima i drugim propisima.

- o U junu Ministarstvo finansija priprema i Vladi dostavlja Izvještaj o realizaciji makroekonomske i fiskalne politike za tekuću godinu i predlaže ciljeve i smjernice fiskalne politike, na osnovu kojih planira glavne kategorije primitaka i izdataka sa procjenom za naredne tri fiskalne godine.
- o U julu Ministarstvo finansija, na osnovu odluke Vlade o ciljevima i smjernicama fiskalne politike, izdaje stručno uputstvo za pripremanje budžeta potrošačkih jedinica za narednu fiskalnu godinu. Na osnovu procjene primitaka i dostavljenih zahtjeva za dodjelu budžetskih sredstava priprema se Nacrt zakona o budžetu države.
- o U oktobru Ministarstvo finansija dostavlja Vladi pripremljen Nacrt zakona o budžetu države.
- o U novembru Ministarstvo finansija priprema Predlog zakona o budžetu države kojeg utvrđuje Vlada i u novembru ga dostavlja Skupštini. Uz zakon o budžetu dostavlja se na uvid pregled planiranih primitaka i izdataka za naredne tri fiskalne godine.

Sredstva Republičkog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja, Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje i Zavoda za zapošljavanje, kao i fondovi opština su predmet paralelne kontrole njihovih ovlašćenih tijela. Ministarstvo finansija vrši unutrašnju

reviziju potrošačkih jedinica, van-budžetskih fondova i opština i propisuje način i postupak vršenja unutrašnje revizije.

Prema organskom Zakonu o budžetu, van-budžetski fondovi mogu uzimati kratkoročne pozajmice, a lokalne samouprave dugoročne i kratkoročne pozajmice, uz saglasnost Vlade. Vlada ima neograničeno ovlašćenje da isplaćuje sredstva koja su vezana za garancije, otplatu kamata i glavnice, što obezbjeđuje dodatnu sigurnost kreditorima da će državni dugovi biti vraćeni u skladu sa utvrđenim uslovima.

Budžet RCG sadrži tekući i kapitalni budžet, ustanovljava se i vodi. Konsolidovani račun trezora preko kojeg se vrše sve uplate i isplate, utvrđuje se upotreba budžetskog suficita i izvori finansiranja budžetskog deficita i dr. Predviđeno je da se planiranje budžeta države zasniva na projekcijama ekonomskog razvoja, makroekonomske stabilnosti, ekonomskoj politici, na zakonima i drugim propisima.

Za izvršenje budžeta odgovoran je ministar finansija, a za zakonito korišćenje sredstava u potrošačkim jedinicama odgovoran je budžetski izvršilac. Pored toga, propisane su norme o prusmjeravanu sredstava planiranih budžetom do iznosa od 5%, načinu korišćenja sredstava tekuće i stalne rezerve i dr.

Ministarstvo finansija priprema Nacrt zakona o završnom računu budžeta države i dostavlja ga Vladi. Pri tome završni račun sadrži Izvještaj Državne revizorske institucije o završnom računu, početno i završno stanje Konsolidovanog računa trezora, pregled izvršenih odstupanja u odnosu na planirane iznose, izvještaj o uzetim zajmovima, izvještaj o izdacima budžetskih rezervi i izvještaj o garancijama.

Ministarstvo finansija je implementiralo značajne reforme u prethodnim godinama, sa dobrim rezultatima, koje uključuju novi poreski režim, novi zakon o javnim nabavkama, novi sistem za upravljanje troškovima i novi zakon o budžetu. U narednim godinama biće potrebno da se u potpunosti implementira novi poreski režim, institucionalizuje Zakon o javnim nabavkama, dovrši sistem trezora.

Uspostavljena je organizaciona jedinica za Internu reviziju u Ministarstvu finansija, koja treba da utiče na povećanje odgovornosti i efikasnije finansijsko upravljanje državnim sredstvima. Sistem za efikasno planiranje i upravljanje državnim dugom je od ključnog značaja za postizanje fiskalne ravnoteže.

3.2 Srednjoročni okvir javne potrošnje

Prema srednjoročnom okviru javne potrošnje planirano je da se nivo javne potrošnje smanji na 38,8 % BDP-a u 2009. godini, sa tendencijom da do kraja 2011. taj iznos bude 35%, što predstavlja značajno smanjenje javne potrošnje. Do smanjenja relativnog udjela državne potrošnje u BDP-u uglavnom će doći rastom realnog BDP. U nominalnim iznosima dolazi do povećanja javne potrošnje na osnovu potreba finansiranja socijalnih, kapitalnih, zdravstvenih, obrazovnih i administrativnih izdataka ali ekonomski rast vodi obaranju udjela javne potrošnje u BDP-u u relativnim iznosima. Po segmentima, planirano je smanjivanje procentualnog učešća zarada u BDP-u, početak reforme penzionog sistema, nastavak reforme sistema državne uprave, prestrukturiranje i prodaja preduzeća u većinskom državnom vlasništvu.

Glavni ciljevi fiskalne politike u srednjoročnom vremenskom okviru 2007-209 su:

- održavanje ukupnog javnog duga na nivou od 35 % BDP-a prosječno godišnje – planirana je otplata ino duga na nivou od 30 mil € prosječno godišnje, u cilju obaranja ispod 30 % BDP-a
- prosječni realni rast BDP-a 5,5 %
- prosječna stopa inflacije do 3 %
- reforma penzionog sistema - uvođenjem drugog penzionog stuba,
- smanjenje poreskog opterećenja građana i privrede – smanjenjem stopa poreza na dobit, poreza na dohodak fizičkih lica, ograničavanjem nivoa lokalnih komunalnih taksi, ukidanjem poreza na kapitalnu dobit, poreske olakšice na novozaposlene radnike, smanjenjem stope doprinosa na bruto zarade itd.
- Značajna ulaganja u infrastrukturu – uvođenjem Kapitalnog budžeta RCG u 2007. godini i daljim rastom izdvajanja za kapitalne investicije
- Potpuni prelazak sa linijskog na programski budžet – baziranje ne na troškovima nego na rezultatima i indikatorima učinka
- Krajnji cilj ovog procesa je smanjenje udjela konsolidovane tekuće javne potrošnje u BDP-u na 35 % u 2011. godini. To će, dalje, imati pozitivne posledice na stimulisanje razvoja privatnog sektora kroz manju državnu redistribuciju BDP-a i smanjenu ulogu države u ekonomskom životu zemlje, što znači veću konkurentnost privatnog sektora. Na kraju procesa je povećanje ekonomskog blagostanja stanovništva kroz rast ukupne zaposlenosti i realnih zarada.

KONSOLIDOVANA JAVNA POTROŠNJA 2007-2009			
OPIS	2007 % BDP	2008 % BDP	2009 % BDP
Tekući prihodi	44,86	43,17	40,73
Porezi	28,37	27,14	25,25
Doprinosi	10,98	10,51	10,07
Takse	1,58	1,58	1,48
Naknade	2,31	2,31	2,31
Ostali prihodi	1,14	1,14	1,14
Primici od otplate kredita i sredstva prenesena iz prethodne godine	0,48	0,48	0,48
IZDACI - I nivo konsolidacije	44,76	42,41	40,37
IZDACI - II nivo konsolidacije	43,08	40,82	38,86
KAPITALNI BUDŽET RCG	1,69	1,69	1,69
TEKUĆA KONSOLIDOVANA POTROŠNJA	41,39	39,13	37,17
Tekući izdaci	22,78	21,64	20,65
Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	12,67	11,97	11,37
Ostala lična primanja	1,49	1,41	1,34
Rashodi za materijal i usluge	4,76	4,58	4,44

Tekuće održavanje	1,35	1,30	1,26
Kamate	1,01	0,95	0,91
Renta	0,27	0,26	0,25
Subvencije	0,80	0,76	0,72
Ostali izdaci	0,42	0,40	0,38
Transferi za socijalnu zaštitu	13,62	12,87	12,22
Transferi institucijama pojedincima nevladinom i javnom sektoru	2,51	2,37	2,25
Kapitalni izdaci	5,06	4,78	4,53
Pozajmice i krediti	0,31	0,29	0,27
Otplata garancija	0,11	0,10	0,09
Rezerve	0,39	0,37	0,35
DEFICIT / SUFICIT	0,10	0,76	0,37
FINANSIRANJE	-0,10	-0,76	-0,37
Domaće finansiranje	-1,04	-0,98	-0,93
Inostrano finansiranje	0,09	0,28	0,27
Donacije	0,05	0,05	0,05
Projektni zajmovi	0,55	0,55	0,55
Prihodi od privatizacije ili depoziti	1,30	1,01	0,65
Povećanje/smanjenje depozita	-0,45	-1,07	-0,36

Fiskalne reforme predviđaju reformu poreskog sistema smanjenjem poreskih stopa čime će se ukupni ekonomski ambijent učiniti atraktivnijim za strane investicije i privatno preduzetništvo (npr. smanjenje stope poreza na dohodak fizičkih lica i postavljanje gornjeg limita za iznos lokalnih komunalnih taksi).

Takođe, važan činilac za nastavak reformi je restriktivna budžetska politika i dalji pad učešća javne potrošnje u BDP-u. Kontrolisani rast fonda zarada uz relativno opadanje njihovog učešća u BDP-u čine osnovnu pretpostavku za realizaciju stabilnog koncepta finansiranja javne potrošnje i smanjenja budžetskog deficita. Takođe je predviđeno značajno smanjenje broja zaposlenih u državnoj upravi (u 2007. godini 700 zaposlenih)

Tabela: Stope rasta u % GDP

Stope rasta (u % BDP-a)	2005	2006	2007	2008	2009
Realni rast BDP-a	4.3	5.5	6.0	6.0	5.5
Inflacija	1.8	2.1	3.4	3.0	3.0
Javni dug	42.7	37.1	36.8	36.2	32.5

Tabela: Porezi po vrstama kao prihodi budžeta

POREZI (u milionima €)	2005	2006	2007	2008	2009
-------------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Porez na dohodak fizičkih lica	67.09	69.95	66.11	72.73	63.13
Porez na dobit pravnih lica	21.29	13.07	15.03	16.53	17.94
Porez na dodatu vrijednost	193.38	269.35	293.13	301.92	310.98
Akcize	65.60	72.80	79.35	87.28	94.70
Porez na međunarodnu trgovinu i	41.10	53.45	56.65	62.32	67.62

Srednjoročne projekcije kretanja osnovnih republičkih poreza pokazuju stabilan rast svih vrsta poreza osim poreza na dohodak fizičkih lica. Razlog je opredjeljenje Vlade da se smanji fiskalni pritisak na privredu smanjenjem jedinstvene stope poreza od 15% u 2007. godini na 12% u 2009. godini i 9% u 2010. godini. U 2006. godini stopa poreza na dobit je smanjena na 9%. Očekivani pozitivni efekti su stimulacija privatnog preduzetništva smanjenjem fiskalnog opterećenja i proširenje poreske baze.

Tabela: Budžetski izdaci

BUDŽETSKI IZDACI (u mil. €)	2005	2006	2007	2008	2009
Bruto zarade	156,45	157,83	179.79	186.98	192.13
Izdaci za material i usluge	58,89	59,35	72.45	76,30	78.59
Kapitalni izdaci	30,79	32,73	69.25	72.02	78.15
Transferi	73,90	120,76	121.88	126.76	137.53
Otplata dugova	105,59	81,62	35,29	36,71	38,17

Projekcija budžetskih izdataka pokazuje takođe tendenciju stabilnog rasta svih izdataka, ali sporije od rasta BDP-a. Izuzetak su kapitalni izdaci na koje je stavljen naglasak i za koje je projektovan brži rast u 2007. godini. Razlog je uvođenje Kapitalnog budžeta RCG u iznosu od 33,91 mil €, a koji je od 2007. godine odvojen od tekućeg budžeta.

U strukturi ukupno planiranih izdataka najveće je učešće tekućih izdataka koji sa 54,14% učestvuju u ukupno planiranom budžetu za 2006. godinu, dok transferi za socijalnu zaštitu učestvuju sa 7.08%, transferi institucijama, pojedincima i nevladinom sektoru sa 19,87%, kapitalni izdaci sa 11,29 %, otpлата dugova sa 5,75% , date pozajmuce i krediti 0,9 % rezerve sa 0,97%.

Intenziviranjem procesa privatizacije, takođe, smanjene su potrebe u dijelu kreditiranja velikih sistema od strane Vlade Republike Crne Gore, dok smanjenje broja nezaposlenih lica ukazuje da su sredstva za finansiranje malih i srednjih preduzeća u 2006. godini efikasno korišćena i da je neophodno obnoviti ciklus kreditiranja, mada u manjem obimu.

Projektnim zajmovima iz inostranstva obezbjeđeni su izvori finansiranja u dijelu strateških infrastrukturnih projekata, tako da su kapitalni izdaci predviđeni na višem nivou od planiranog za 2006. godinu. Sredstvima planiranim za kapitalne izdatke obezbjeđuje se kompletiranje saobraćajne infrastrukture i adekvatno investiciono održavanje željeznice i puteva.

Budžetom je obezbjeđen visok nivo socijalne zaštite, kao i odgovarajući transferi neophodni za finansiranje obaveza u dijelu penzijsko-invalidskog osiguranja, zdravstvene zaštite i nezaposlenosti. Tekući izdaci su povećani zbog planiranog povećanja sredstava namijenjenih za zarade zaposlenih i ostala lična primanja, dok su rashodi za materijal i usluge na nešto višem nivou kao % BDP-a u odnosu na planirane za 2006. godinu.

3.3 Strategija upravljanja javnim dugom

Smanjenje ukupnoj javnog duga u BDP-u predstavlja najvažniji cilj u srednjoročnom okviru. Smanjenje treba da obuhvati inostrani i domaći dug budžeta Republike, lokalnih samouprava, vanbudžetskih fondova i svih preduzeća sa većinskim državnim vlasništvom na republičkom i lokalnom nivou.

Zakonska regulativa koja se odnosi na pitanje javnog duga u Crnoj Gori regulisana je odredbama četiri zakona: Zakon o budžetu, Zakon o regulisanju obaveza i potraživanja po osnovu ino duga i devizne štednje građana, Zakon o zaduživanju i upravljanju dugom javnog sektora i Zakon o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju.

Zakonom o budžetu iz 2001. godine, u dijelu koji se odnosi na zajmove i garancije, definisano da državni dug može nastati uzimanjem zajma (domaćeg i inostranog), kratkoročnih pozajmica i emisijom hartija od vrijednosti, a da se Zakonom o budžetu utvrđuju rokovi, uslovi i granica godišnjeg porasta duga države, uključujući zajmove i prekoračenja na računu, kratkoročne pozajmice i dugove po osnovu realizovanih garancija. Takođe, njime se utvrđuje ukupan iznos garancija koje daje država.

Shodno Zakonu o budžetu, o uzimanju zajma i kratkoročnih pozajmica, za budžetsku potrošnju, kao i davanju garancija odlučuje Vlada, na osnovu finansijskog plana koji predloži ministar finansija. Takođe, Vlada daje saglasnost na uzimanje zajmova, kratkoročnih pozajmica i davanje garancija od strane opština i uzimanje kratkoročnih pozajmica od strane van-budžetskih fondova.

Takođe, Vlada ima neograničeno ovlašćenje da kamate i glavnice po osnovu duga države i garancija koje daje država isplaćuje, iz sredstava koja se vode na Konsolidovanom računu Trezora, u skladu sa uslovima i rokovima koje je ugovorila.

Zakonom o zaduživanju i upravljanju dugom javnog sektora, iz 2004. godine), uređuje se način i postupak zaduživanja države; ustanovljavaju limiti zaduživanja, funkcionisanje i

odgovornost organa javnog sektora za upravljanje državnim dugom; uređuje se način izadavanja državnih garancija; uređuje vođenje podataka i izvještavanje o dugu javnog sektora.

Javni dug je, u skladu sa tim Zakonom, definisan kao ukupan dug javnog sektora države koji se sastoji od unutrašnjeg i spoljnog duga nastalog zaduživanjem u ime države ili peruzimanjem duga od strane države, kao rezultat davanja garancija ili drugih akata na osnovu kojih država izričito priznaje dug, pri čemu pod javnim sektorom potpadaju: državni organi, javna preduzeća čiji je osnivač država, lokalna samouprava, vanbudžetski fondovi i sva domaća pravna lica koja su najmanje 51% u državnom vlasništvu.

Shodno odredbama Zakona javnim dugom upravlja Ministarstvo finansija, koje, između ostalog, učestvuje u aktivnostima koordiniranja, ugovaranja i formalizaciji, za svako novo zaduživanje države i obavlja poslove nadzora, evidencije, analiziranja i ocjena vezanih za dug javnog sektora.

Jedan od prioriteta je smanjiti ukupan nivo duga ispod 30 % BDP-a, što će se prema procjenama uz implementaciju reformi desiti 2010. godine.

Javni dug Crne Gore iznosio je 644,9 miliona eura ili 35,7 % BDP-a na dan 30.09.2006. godine. Domaći dug je iznosio 170,4 miliona eura ili 26,09% od ukupnog duga dok je inostrani iznosio 482,7 miliona eura ili 73,91% respektivno.

Prvenstveno usled nemogućnosti kvantifikovanja eksplicitnih obaveza, preuzetih Zakonom o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju, ovaj iznos nije do kraja izveden. Prema sadašnjoj procjeni, ne bi trebalo da dođe do velikih odstupanja.

U tabeli se vidi evolucija javnog duga sa srednjoročnom projekcijom do 2009. godine:

	2005	2006	2007	2008	2009
BDP u milionima €	1,690	1,829	2,004	2,184	2,370
Konsolidovanja javna potrošnja (u % BDP)	43.60	43.32	43.08	40.82	38.86
Javni dug (u % BDP)	41.70	37.10	36.80	36.20	32.50
Unutrašnji javni dug (u % BDP)	11.40	9.70	9.62	9.46	8.50
Spoljni javni dug (u % BDP)	30.3	27.40	27.18	26.74	24.00

Vlada RCG je 2005. god. dokumentom Strategija duga Crne Gore 2005-2007, između ostalog, definiše osnovne smjernice i politiku upravljanja dugom RCG. Naredna strategija obuhvatiće sledeći trogodišnji period, i ona će takođe definisati osnovne smjernice u upravljanju srednjoročnom politikom duga, uzimajući u obzir, prije svega, troškove i rizike novog zaduženja.

U narednom periodu, shodno Strategiji, definisano je eliminisanje najskupljih kategorija domaćeg duga, bankarskih kredita i zapisa, iako se nastavlja tendencija pada kamatnih stopa po ovim obavezama, kao i potpune otplate zaostalih budžetskih obaveza, dok se predviđa porast obaveza po osnovu restitucije.

Što se tiče ino duga, krediti će se koristiti za finansiranje, prije svega, prioriternih infrastrukturnih projekata definisanih Agendom ekonomskih reformi 2002-2007, i taj iznos će se kod nekoncesionalnih kredita kretati oko 30 mil. eura na godišnjem nivou. Plan je takođe da se istraži mogućnost emitovanja euro obveznica RCG, i očekivanje je, da u zavisnosti da li se radi o petodišnjim, sedmogodišnjim ili desetogodišnjim obveznicama, kamata bude ispod 5%.

Za strategiju izlaska na međunarodno tržište, svakako, će biti značajan novi kreditni rejting za Crnu Goru od strane Standars&Poors, očekivan početkom 2007. god. kao i kreditni rejting još jedne od međunarodno uglednih kuća, Moody ili Fitch-a.

3.4 Finansiranje deficita

Konsolidovani deficit u periodu 2005-2006 ima tendenciju smanjenja i finansiran je iz kredita, donacija, projektnih zajmova i prihoda od privatizacije i sredstvima depozita. U periodu 2007-2009 predviđeno je ostvarenje neznatnog suficita javne potrošnje, tako da nije izražena potreba za dodatnom emisijom državnih obveznica. Takođe, suficit javne potrošnje omogućava smanjenje javnog duga.

Tabela: deficit/suficit

	2005	2006	2007	2008	2009
Deficit/ suficit	-2.44	-0.12	0.1	0.76	037

3.5 Fiskalni rizici

Rizici za realizaciju održivog budžeta RCG ogledaju se u :

- o Prevelika zavisnost budžetskih prihoda od izvora koji zavise od uvoza – poreza na dodatu vrijednost i poreza na međunarodnu trgovinu i transakcije. Odnos između uvoznog i unutrašnjeg bruto PDV-a je oko

70/30 % u krist uvoznog, i u slučaju značajnog smanjenja uvoza može biti ugrožena fiskalna održivost budžeta

- o Zavisnost od kretanja na međunarodnom tržištu turističkih usluga i kretanja na svjetskom tržištu aluminijuma. Međunarodno tržište turističkih usluga je veoma izloženo nepredvidljivim uticajima a time i Crna Gora kao turistička destinacija. KAP sa svojim repro-lancem čini polovinu crnogorske ekonomije i time u značajnoj mjeri determiniše prihode države
- o Fiskalna održivost budžeta može biti ugrožena zakonskim obavezama Fonda za restituciju. Očekivane obaveze Fonda u 2007. godini prema bivšim vlasnicima po do sada pristiglim rješenjima iznose 2.15 mil € a ukupan iznos obaveza po pravosnažnim sudskim rešenjima na 1.10.2006. je 28.5 mil €.
- o Treba očekivati određene pritiske na povećanje državnog budžeta zbog preuzimanja dodatnih obaveza u procesu evropskih integracija. Međutim, postoji čvrsta riješenost Vlade za dalje smanjenje javne potrošnje u BDP-u. Umjesto apsolutnog povećanja potrošnje treba primijeniti organizacione mjere reforme državne uprave i posvetiti pažnju jačanju administrativnih kapaciteta u Crnoj Gori kroz manju ali efikasniju državnu upravu.

Table 4: Budžet opšte Vlade

Procenat BDP-a	ESA code	2005 Izvršenje	2006 Procjena	2007 Procjena	2008 Procjena	
Neto pozajmice (B9) po pod-sektorima						
1. Opšta Vlada	S13	0,69	0,51	0,31	0,29	
2. Budžet Republike (centralni)	S1311	0,	0,32	0,27	0,26	
3. Državna	S1312	/	/	/	/	
4. Lokalna samouprava	S1313	0,00	0,00	0,00	0,00	
5. Fondovi socijane zaštite	S1314	0,1	0,19	0,04	0,03	
Opšta Vlada (S13)						
6. Ukupni primici	ESA	40,1	46,79	44.86	43.17	
7. Ukupni izdaci	ESA	41,9	46.91	44.76	42.41	
8. Budžetska ravnoteža	B9	-1,8	-0,12	0,10	0.76	
9. Kamata	D41	1,2	1,22	1,01	0.95	
10. Primarni bilans		0,6	1,1	1,11	1.71	
Stavke prihoda						
11. Porezi	D2+D5	26,0	28,83	28,37	27.14	
12. Socijalni doprinosi	D61	10,1	12,11	10.98	10.51	
13. Ostali		4,0	5,85	5.51	3.08	
14. Ukupni primici	ESA	40,1	46,79	44.86	40.73	
Stavke izdataka						
15. Kolektivna potrošnja	P32	12,6	14,23	14.16	13.38	
16. Socijalne pomoći po vrstama	P31	0,00	0,00	0,00	0,00	
17. Socijalni transferi	D62	14,3	14,76	13.62	12.87	
18. Kamata	D41	1,2	1,22	1,01	0.95	
19. Subvencije	D3	0,6	0,79	0.80	0,76	
20. Investicije	P51	4,50	4,31	5.06	4.78	
21. Ostalo		8,70	11,60	10,73	9.67	

22. Ukupni izdaci	ESA	41,9	46,91	43.76	42.41	
--------------------------	-----	------	-------	-------	-------	--

Table 5: Izdaci opšte Vlade

Procenti BDP	ESA code	2005	2006	2007	2008	
1. Nivo bruto duga		42,7	37,1	36,8	36,2	
2. <i>Od kojih:</i> otplate duga		8,45	3,75	1,98	1,67	
3. Promjene u bruto dugu		/	-5,60	-3,79	-0,60	
Doprinos promjenama u bruto dugu						
4. Primarni bilans	B9	0,6	1,1	1,42	2,00	
5. Kamata	D41	1,2	1,22	1,01	0,95	
6. Nominalni rast BDP	B1g	7,0	5,5	9,56	8,3	
7. Ostali faktori koji utiču na dugovni ratio						
8. <i>Od kojih: Promjena deviznog kursa</i>		/	/	/	/	
9. <i>O/k:</i> Privatizacioni prihodi		0,8	1,2	1,30	1,01	
10 . <i>p.m</i> .implicitna kamata na dug (%)						

BDP 2005 – 1,690 mil. €

BDP 2006 – 1,829 mil. €

BDP 2007 – 2.004 mil. €

BDP 2008 – 2,184 mil. €